

**"Yleensä nettikiusaaminen on jopa pahempaa kuin
konkreettinen face2face kiusaaminen"**

Helsinkiläisten ja rovaniemeläisten yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden nä-
kemyksiä verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta

Pro gradu -tutkielma
Ville Liikala
Lapin yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Luokanopettajakoulutus
2016

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi:	"Yleensä nettikiusaaminen on jopa pahempaa kuin konkreettinen face2face kiusaaminen" – Helsingiläisten ja rovaniemeläisten yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden käsityksiä verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta
Tekijä:	Ville Liikala
Koulutusohjelma:	Luokanopettajakoulutus
Työn laji:	Pro gradu -työ <u>X</u> Laudaturtyö _ Lisensiaatintyö _
Sivumäärä:	77, liitteiden lukumäärä 1
Vuosi:	2016

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkimukseni kuvaa fenomenografisella lähestymistavalla kahden eri paikkakunnan peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten käsityksien ja kokemusten eroavaisuuksia sekä yhteneväisyyksiä koskien verkossa tapahtuvaa kiusaamista. Lisäksi keskeisenä tarkoituksena on tarkastella Helsingissä ja Rovaniemellä opiskelevien nuorten kiusaamiskokemuksia heidän käyttämässään verkkosivustoissa tai -sovelluksissa. Tavoitteena on myös selvittää heidän näkemyksiään verkkokiusaamisen ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen.

Tutkimukseni aineistona käytän sekä kandidaatintutkielmani aineistoa että uutta aineistoa, jonka keräsin Helsingistä käsillä olevaa tutkimustani varten. Molemmat aineistot ovat kerätty Padlet.com -sivuston kautta, mihin rakensin oppilaille avoimista kysymyksistä rakentuneen kyselylomakkeen. Kyselylomake oli luonnollisesti molemmissa tapauksissa täysin sama. Tutkimuksien aineistonkeruutilanteissa olin itse paikalla informoimassa oppilaita ja vastaamassa mahdollisiin ongelmatilanteisiin. Oppilaat vastasivat kyselyyn tietokoneiden välityksellä kyselyä varten varatulla oppitunnilla.

Kokemukset ja käsitykset verkkokiusaamisesta ilmiönä, sisältäen kyseisen kiusaamisen muodon tavat ja ympäristöt, osoittautuivat yllättävän yhtenäisiksi kahden tutkimuspaikkakunnan välillä. Verkossa kiusaaminen koettiin kasvotusten tapahtuvaa, perinteistä koulukiusaamista yleisemmäksi, ja sen kohteeksi saattoi joutui lähes kuka tahansa. Oppilaan erilaisuus muihin nähden lisäsi todennäköisyyttä joutua verkkokiusaamisen kohteeksi. Lähes joka neljäs nuori totesi, ettei alkaneelle kiusaamiselle voinut verkossa tehdä mitään.

Avainsanat: koulukiusaaminen, verkkokiusaaminen, internet, sosiaalinen media, fenomenografia

Suostun tutkielman luovuttamisen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamisen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

Sisällysluettelo

JOHDANTO	5
1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA RAKENNE	8
1.1 TUTKIMUSONGELMAT	9
1.2 LAADULLISTA TUTKIMUSTA	11
1.3 FENOMENOGRAFIA.....	13
1.4 FENOMENOGRAFISEN TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA	14
1.5 AINESTONKERUU KYSELYTUTKIMUKSEN AVULLA.....	15
1.6 KYSELYLOMAKE JA SEN TUOTTAMAN AINEISTON ANALYYSI	17
2 KOULUKIUSAAMINEN ILMIÖNÄ	22
2.1 MITÄ ON KOULUKIUSAAMINEN.....	23
2.2 KIUSAAMISEN SYITÄ	26
2.3 KIUSAAMISEN RYHMÄDYNAMIIKKA KOULUYHTEISÖSSÄ.....	28
2.4 ROOLIT KIUSAAMISPROSESSISSA	29
2.4.1 <i>Kiusaaja</i>	30
2.4.1 <i>Kiusattu</i>	31
2.4.3 <i>Muut roolit kiusaamisprosessissa</i>	33
2.4.4 <i>Tytöt ja pojat kiusaajina</i>	34
2.5 KIUSAAMISEN TYYPILLISET MUODOT	35
2.5.1 <i>Prosessikiusaaminen</i>	36
2.5.2 <i>Sanallinen kiusaaminen</i>	37
2.5.3 <i>Syrjintä ja eristäminen</i>	38
2.5.4 <i>Häirintä</i>	38
3 VERKKOKIUSAAMINEN	39
3.1 UUDEN KIUSAAMISEN MUODON ERITYISPIIRTEET	40
3.2 INTERNETIN NOPEASTI MUUTTUVAT KIUSAAMISEN YMPÄRISTÖT	42
3.3 VERKKOKIUSAAMISEEN PUUTTUMISEN HAASTEELLISUUS	45
3.4 VERKKOKIUSAAMISEEN LIITTYVÄ RIKOKSELLISUUS.....	46
4 KIUSAAMISEN YLEISYYS	48
5 KOULUKIUSAAMISEN SEURAKSET	50
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	52
6.1 YHDEKSÄSLUOKKALAISTEN KÄSITYKSIÄ KOULUKIUSAAMISESTA	53
6.2 VERKKOKIUSAAMINEN SELVÄSTI YLEISIN KIUSAAMISEN MUOTO	55
6.3 ANONYMINÄ KIUSAAMINEN INTERNETISSÄ ON HELPPOA	56
6.4 KEINOT PUUTTUA VERKKOKIUSAAMISEEN OVAT VÄHISSÄ.....	59
6.5 USKO AIKUISTEN KEINOIHIN PUUTTUA VERKKOKIUSAAMISEEN VAIHTELEE.....	60
6.6 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	61
7 POHDINTA	64
7.1 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN TARKASTELU	66
7.2 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI	67
LÄHTEET	69
LIITE: AVOIN KYSELYLOMAKE	76

JOHDANTO

"Koulukiusaaminen siirtyi pihoilta nettiin – nyt kiusaaja seuraa kotiin asti" (Kauppinen & Tamminen 2015a)

"Koulukiusaaminen voi vinouttaa koko elämän" (Pölkki 2015b)

Joka syksy peruskoulujen alkaessa, koulukiusaaminen palaa kansallisen median otsikoihin. Tarinat ja kertomukset käsittävät kaikkia peruskoulun luokka-asteita ja ovat ikävää luettavaa. Nämä vuotuiset uutisoinnit välittävät kuvaa siitä, kuinka haastavan aiheen kanssa koulut, opettajat ja erityisesti oppilaat ovat tekemisissä. Taistelu koulukiusaamista vastaan on vaikeaa ja ilmiö koskettaa jollain tasolla lähes jokaista peruskoulun läpi käyvää lasta ja nuorta. Onneksi moni nuori selviää peruskoulusta ilman suoranaisia kiusaamisen kokemuksia. Kuitenkin liian moni oppilas joutuu taistelemaan pelon ja ahdistuksen kanssa koskien jokaista koulupäivän hetkeä. Internetin osallisuus kiusaamisen kanavana on laajentanut kiusaamisen kenttää koulun ulkopuolelle ja altistaa kiusatun haitanteolle läpi vuorokauden.

Huoli kiusaamisesta on todistetusti aiheellinen. Kiusaamisen vaikutukset kiusatulle voivat olla vakavia ja oireilu kiusaamisen kokemuksista saattaa jatkua pitkään. Negatiiviset vaikutukset voivat kohdistua nuoren itsetuntoon, oppimiseen, motivaatioon, viihtymiseen koulussa sekä sosiaalisiin suhteisiin. Seuraukset voivat näkyä yksilön käyttäytymisessä ja toiminnassa pitkään ja vaikuttaa jopa aikuisiällä suoritettaviin valintoihin.

Kiusaaminen on siis edelleen merkittävästi läsnä peruskoulun arjessa. Yllä mainituista uutisotsikoista käy yleisellä tasolla ilmi, mistä koulukiusaamisessa on tänä päivänä kyse. Teknologisten laitteiden, sovellusten sekä sosiaalisen median palveluiden ja sivustojen kehittyminen on tuonut kaikille niiden käyttäjille, toisin sanoen lapsille, nuorille ja aikuisille paljon uusia tietoja ja taitoja. Teknologian ja internetin läsnäolo näkyy peruskoulussa päivittäin monella tapaa kuten esimerkiksi opiskelu- ja tiedonhankintatavoissa. Valitettavasti samaiset laitteet, sovellukset ja sivustot ovat luoneet koulukiusaamiselle uuden ulottuvuuden. Näiden välineiden avulla kiusaajan on mahdollista tavoittaa kiusat-

tu vuorokauden ympäri, kerätä toiminnalleen suuri yleisö sekä manipuloida ja vääristellä esimerkiksi kuvamateriaalia kiusatusta. Tämän kaiken kiusaajan on mahdollista tehdä anonymiteetin takaa eli ilman kiusatun mahdollisuutta tietää, kuka tekojen takana on.

Kandidaatintutkielmassani (Liikala 2015) tutkin kiusaamisen uusia muotoja peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten käsityksien ja kokemusten perusteella. Tutkielmani keskeinen tulos oli, että koulukiusaamista tapahtuu edelleen paljon ja se on siirtynyt koulun käytäviltä ja pihoilta verkkovälitteiseksi toiminnaksi. Ketä tahansa voidaan kiusata ja syy kiusaamisen alkamiseen voi olla oikeastaan mikä tahansa pienikin seikka. Merkittävien kiusaamiseen johtava tekijä oli kiusaamisen kohteen erilaisuus muihin nuoriin nähden. Yhdeksäsluokkalaisten vastauksista käy myös selkeästi ilmi koulun ja aikuisten kyvyttömyys puuttua jo alkaneeseen kiusaamiseen. Kandidaatintutkielmassani toimin käsitteiden *koulukiusaaminen* ja *verkkokiusaaminen* avulla. Nämä kaksi käsitettä ovat keskeisiä myös pro gradu -tutkielmassani.

Pro gradu -tutkielmassani selvitän, eroavatko yhdeksäsluokkalaisten verkkokiusaamiseen liittyvät käsitykset ja kokemukset toisistaan kun tarkasteluun otetaan asukasluvultaan selkeästi toisistaan poikkeavat kaupungit, Rovaniemi ja Suomen pääkaupunki Helsinki. Aineistoni koostuu 32 yhdeksäsluokkalaisten oppilaan vastauksista. Molemmilla paikkakunnilla vastaajia oli sattumalta sama määrä eli 16. Tarkastelen tutkielmassani mahdollisia eroavaisuuksia sekä yhteneväisyyksiä kiusaamiseen käytettäessä sovelluksissa ja sivustoissa, kiusaamisen tavoissa sekä syissä ja keinoissa kiusaamisen ehkäisyssä ja puuttumisessa. Luonnollisesti teknologisten laitteiden, sovelluksien ja sivustojen saatavuus molemmissa kaupungeissa on sama, mutta eroavaisuudet näiden käytössä ja niissä käyttäytymisessä voivat nuorten keskuudessa olla erilaista. Kiinnostuksen kohteena minulla on edelleen nuorten käsitykset ja kokemus verkkokiusaamisen muodoista, tavoista ja paikoista.

Koulukiusaamiseen liitetty verkkokiusaaminen kiinnostaa minua aiheena monesta syystä. Tulevana opettajana koen, että ammattitaitooni kuuluu koulukiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen. Varsinkin verkkokiusaamistapauksissa puuttuminen ja ennaltaehkäisy on lähes mahdotonta, mikäli opettajalla ei ole tietoja ja osaamista liittyen lasten ja

nuorten käyttämiin sovelluksiin ja sivustoihin. Tämän olikin yksi keskeisimmistä syistä kandidaatintutkielmani aineistossa, minkä takia nuoret eivät uskoneet aikuisten ja opettajien pystyvän puuttumaan verkkokiusaamiseen. Tutkimukseni yhtenä tavoitteena onkin tietojen ja käsityksien lisääminen työssä jo toimiville opettajille. Oppilailta lähtöisin olevat tiedot ja kokemukset ovat ehdottoman tärkeitä ilmiön kanssa tekemisiin joutuville aikuisille. Työn perässä muuttavien opettajien on tärkeä tiedostaa nuorten mahdollisesti muuttuvia käyttäytymisen tapoja esimerkiksi juuri sosiaalisissa medioissa. Muoti-ilmiöt ja harrastukset poikkeavat selkeästi toisistaan erikokoisilla paikkakunnilla, joten Helsingissä, jossa asukasluku on Rovaniemen verrattuna kymmenkertainen voisi olettaa nuorten käytössä olevissa sivustoissa ja sovelluksissa olevan vaihtelevuutta. Kaupunkien eroavaisuuksien suhteen liittyen koulukiusaamiseen Päivä Hamarus (2009, 133) toteaa, että syyt kiusaamiseen voivat olla erilaisilla paikkakunnilla täysin erilaisia.

Huomioiden yllä mainitut tutkimukseni lähtökohdat ja taustat, tutkimukseni sijoittuu ensisijaisesti kasvatustieteelliselle alalle ja sen viitekehykseen. Tutkimukseni koskettaa laajasti tarkasteltuna peruskoulun arkea sekä siellä toimivia tahoja, opettajia ja oppilaita. Koulun kontekstiin paikantuva kiusaaminen on tutkimukseni pääaihe yhdessä sen verkkovälitteisen alamuodon kanssa. Myös sosiaalinen media, sellaisena kuin yhdeksäsluokkalaiset nuoret sen käsittävät, on oleellisessa roolissa tutkimuksessani ja se liittyy keskeisesti aiheena olevaan koulukiusaamiseen ja sen muotoihin.

Tutkimukseni alussa esittelen tutkimusasetelman, joka etenee tutkimuskysymyksistä, tutkimuslähtökohtia sekä tutkimuksellisia valintoja kuvaaviin kappaleisiin. Toinen ja kolmas luku keskittyvät tutkimukseni teorettisiin viitekehyksiin, jotka on jaettu kahteen lukuun. Toisessa luvussa tarkastellaan tutkimuksen yläkäsitettä, koulukiusaamista ja kolmannessa luvussa on tutkimuksen kannalta keskeisin teoriaosuus eli verkkokiusaaminen. Luvut viisi ja kuusi käsittelevät kiusaamisen muotojen yleisyyttä sekä niiden seurauksia kiusatulle. Tutkimuksen tulokset luvussa kuusi kuvaillaan hyvin aineistolähtöisesti ja niistä tehdään yhteenveto kyseisen luvun lopussa. Viimeinen luku sisältää pohdintaa tutkimuksen suorittamisesta, lopputuloksista, tutkimuksen luotettavuudesta sekä tutkimuksen arvioinnin.

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA RAKENNE

Tutkimukselle on aina jokin tarkoitus tai tehtävä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 128). Pro gradu -tutkimukseni tarkoituksena on selvittää mahdollisia eroavaisuuksia sekä yhteneväisyyksiä peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten käsityksissä ja kokemuksissa koskien verkossa tapahtuvaa kiusaamista. Kiinnostuksen kohteena ovat eri paikkakuntien nuorten käsitykset ja kokemukset verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta, kiusaamisen paikoista, keinoista sekä keinoista puuttua kyseiseen kiusaamisen muotoon.

Tutkimukseni keskeisinä käsitteinä ovat *koulukiusaaminen* ja *verkkokiusaaminen*. Teknologisten laitteiden avulla internetin sivustoilla ja sovelluksissa tapahtuvaa kiusaamista on kuvattu aikaisemmissa tutkimuksissa useilla eri käsitteillä. Kirjallisuutta ja tutkimuksia lukiessani ilmiöitä kuvaavina käsitteinä käytettiin ainakin sähköinen kiusaaminen, nettikiusaaminen, teknologiavälitteinen kiusaaminen ja Päivi Hamaruksen (2008, 71) lanseeraama "saippaus". Valitsin tutkimukseni käsitteeksi Niina Huhtalan ja Sanna Herkaman (2012) tavoin *verkkokiusaamisen* käsitteen, koska se käsittää kattavasti niin puhelimen kuin internetinkin välityksellä tapahtuvan kiusaamisen.

Käsitteiden määrittelyyn sekä käyttöön liittyy muutamia haastavia sekä tarkennusta vaativia kohtia. Keskeisin haaste on rajan muodostaminen koulukiusaamisen ja koulun ulkopuolella tapahtuvan kiusaamisen välillä. Kiusaamista tapahtuu paljon muuallakin kuin koulussa, joten luonnollisesti kaikkea lasten ja nuorten suhteissa tapahtuvaa kiusaamista ei voi laskea kuuluvaksi koulukiusaamisen piiriin. Tutkimuksessani kiinnitän huomion kiusaamiseen, jolla on vahva koulukonteksti. Hamaruksen (2006, 129) tutkimuksesta on saatavissa tietoa siitä, kuinka oppilaat itse määrittävät rajan koulukiusaamiselle ja koulun ulkopuolella tapahtuvalle kiusaamiselle. Kyseisessä tutkimuksessa oppilaat kokivat koulukiusaamiseksi kiusaamisen, jonka koettiin alkaneen koulussa. Koulussa alkanut kiusaaminen koettiin koulukiusaamiseksi, vaikka se tapahtui koulun ulkopuolella, mikäli kyse oli samoista kiusaavista henkilöistä.

Myös tapahtuneen verkkokiusaamisen määrittäminen koulukiusaamiseksi on tutkimukseni kannalta oleellista. Tässä ovat voimassa samat periaatteet kuin yllä tarkastellessa kiusaamisen ja koulukiusaamisen rajoja. Oleellista ovat henkilöt, joilla koulu toimii yhdistävänä tekijänä. Kandidaatintutkielmani aineisto antoi paljon viitteitä siitä, että peruskoululaisten keskuudessa tapahtuvalla verkkokiusaamisella on vahva suhde kouluun ja siellä tapahtuviin oppilaiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Aineistossani useat oppilaat mainitsivat koulussa alkaneen kiusaamisen jatkuvan verkossa. Se tunnistettiin tiedossa olevista kiusaajista ja samoista kiusaamisen aiheista. Tulkinnat aineistostani ovat hyvin samansuuntaisia Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2009, 20–23) raportin kanssa, jossa tutkittiin kiusaamisen jatkumoi- ta internetin ja koulun välillä. Tutkimuksen pohjalta kirjoitetussa raportissa luokiteltiin kahdenlaisia kiusaamisen jatkumoi- ta: koulussa alkanutta kiusaamista ylläpidettiin ja jatkettiin internetissä tai internetissä alkanutta kiusaamista jatkettiin koulussa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2009, 20–23.)

Osaltansa määrittelyä tarvitsevat myös oppilaita peräisin olevat, kiusaamiseen liittyvät *käsitykset* ja *kokemukset*. Jossakin yhteyksissä näitä on pidetty toisiaan sivuavina termeinä, mutta tutkimukseni yhteydessä niiden sisältö on keskenään erilainen. Käsitteillä tarkoitan oppilaiden ymmärrystä ilmiöstä. Ymmärrys voi olla peräisin yleisestä tiedosta koskien ilmiötä, nähdyistä tapahtumista sekä kuulluista tarinoista. Käsitteillä tässä verkkokiusaamisesta, voi olla kattava, vaikka henkilöä itseä ei ole koskaan kiusattu. Vastaavasti kokemukset kiusaamisesta ovat peräisin henkilökohtaisesti koetuista kiusaamistilanteista. Huomioitavaa on kuitenkin, että en tutkimuksessani erottele oppilaita ja heidän vastauksiaan näiden kahden termin perusteella. Tutkimukseni näkökulmasta käsityksistä ja kokemuksista peräisin oleva tieto on tasapuolisen arvokasta.

1.1 Tutkimusongelmat

Tutkimukseni tehtävänä on tarkastella mahdollisia eroavaisuuksia sekä yhteneväisyyksiä yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden käsityksissä ja kokemuksissa verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta. Näin ollen tutkimukselleni muodostuu seuraavanlainen pääongelma:

Millaisia eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä on käsityksissä ja kokemuksissa verkkokiusaamisesta helsinkiläisten ja rovaniemeläisten yhdeksäsluokkalaisten välillä?

Koska vastaaminen mainittuun tutkimuksen pääongelmaan edellyttää tietoa oppilaiden käsityksistä ja kokemuksista verkkokiusaamiseen liittyen, tarkennan tutkimukseni pääongelmaa muutamalla alaongelmalla. Näiden alaongelmien keskeisenä tehtävänä on tuoda oppilailta peräisin olevasta aineistosta esille tekijöitä, joiden avulla on mahdollista muodostaa kattava kuva vastaajien suhteesta kyseiseen ilmiöön sekä myöskin löytää mahdolliset eroavaisuudet ja yhteneväisyydet. Tekijät, joiden avulla luon itselleni käsitystä verkkokiusaamisen ilmiöstä ovat muun muassa käsitykset verkkokiusaamisen tavoista, kiusaamisen ympäristöistä sekä kiusaamiseen johtavista syistä sekä mahdollisista puuttumisen keinoista. Näin ollen pääongelmaani tukevat alaongelmat ovat:

1) Miten oppilaat kuvailevat internetissä ja laitteiden välityksellä tapahtuvan verkkokiusaamisen?

Tämän tutkimuksen alaongelman avulla haluan saada selvillä, millaisia piirteitä verkkokiusaamisella on: miten kiusataan, ketä kiusataan, miksi kiusataan ja missä kiusataan sekä miksi se on yleistynyt uutena kiusaamisen muotona. Verkkokiusaamisen tyyppi-
piirteiden määrittelyyn liittyy olennaisena osana myös oppilailta lähtöisin oleva niin sanotun perinteisen kiusaamisen kuvailu.

2) Mitkä sovellukset ja sivustot ovat oppilaiden keskuudessa suosittuja ja kohdataanko niissä kiusaamista?

Kyetäkseen muodostamaan kuvan verkkokiusaamisesta ilmiönä on oltava tietoisia kiusaamisen tavoista, mutta myös sovelluksista ja sivuistoissa, joissa kiusaamista tapahtuu. Jokainen sovellus ja sivusto on omanlaisensa, joten myös kiusaamisen menetelmät mahdollisesti vaihtelevat näistä riippuen.

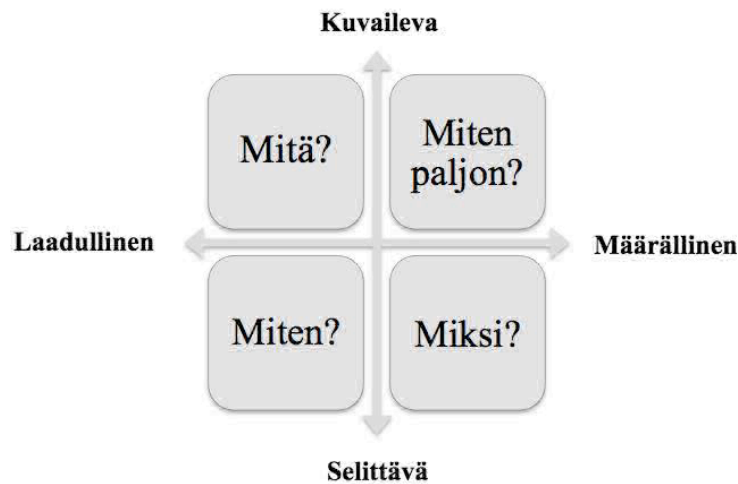
3) Kuinka oppilaiden mielestä verkkokiusaamista tulisi ennaltaehkäistä sekä puuttua jo alkaneeseen kiusaamiseen?

Tämän tutkimuksen alaongelman tehtävänä on tuoda tietoisuuteen oppilailta lähtöisin olevia ratkaisukeinoja nopeasti yleistyvään verkkokiusaamiseen. Kyseinen alaongelma ei suoranaisesti tue tutkimukseni pääongelmaa, mutta se on mielestäni ehdottoman tärkeä ilmiön tutkimisen kokonaisuuden kannalta.

1.2 Laadullista tutkimusta

Näkökulmasta riippuen laadullinen eli kvalitatiivinen ja määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus voidaan nähdä ristiriitaisina tai toisiaan täydentävinä tutkimustapoina. Ne kiinnittävät tutkimuskäytäntöinä huomiota erilaisiin asioihin, yksityiskohtiin ja kokonaisuuksiin. Yksinkertaistettuna laadullisen ja määrällisen menetelmien erot liittyvät aineistojen laajuuksiin sekä siihen, miten laadullinen tutkimus toimii teksteillä ja kielessä siinä missä vastaavasti määrällinen numeroilla ja mittaamisella. Näin ollen tutkimuksen teossa päädytään ja toimintaan erilaisin ratkaisujen ja menetelmien ohjaamina. (Lindblom-Ylänne, Paavilainen, Pehkonen & Ronkainen 2011, 79–83.)

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erotteluun voidaan käyttää myös kyseisen tutkimuksen tutkimusongelman asettelua. Näin tehden tutkimustapojen erot on mahdollista saada esille suhteellisen selkeästi. Pertti Tötön (1999) luoman nelikentän avulla (kuviokuva 1) tutkimusongelmalähtöinen erottelu laadullisen ja määrällisen tutkimuksen välillä on jokseenkin helppo tehdä. Tötön (1999) nelikentän ytimessä on tutkimuskysymys ja tutkimuksen tarkoitus. Esittämällä tutkimukselle kysymyksiä, kuten "mitä", "miksi", "miten" tai "miten paljon" voidaan käsillä oleva tutkimus sijoittaa nelikenttään ja tunnistaa sen avulla tutkimuksen tapa ja suuntaus. Tutkimukselle asetetut kysymykset "miksi" ja "miten paljon" asettuvat määrällisen tutkimuksen puolelle tutkimusmetodiensa ja tarkoituksiensa perusteella. Vastaavasti tutkimuskysymykset "mitä" ja "miten" vaativat laadullisen tutkimuksen lähestymistapoja. (Lindblom-Ylänne ym. 2011, 88–89, Töttö 1999.)

Kuvio 1. Tötön (1999) nelikenttä tutkimuksen laadullisen tai määrällisen suuntauksen erotteluun.

Oma tutkimukseni sijoittuu pääosiltaan laadullisen tutkimuksen kenttään. Sen ensisijainen tarkoitus on selvittää, mitä verkkokiusaaminen kahden eri paikkakunnan yhdeksäsluokkalaisten mielestä on ja miten heidän käsitykset ja kokemukset mahdollisesti eroavat toisistaan. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (1997, 155) nimeävät laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä, jotka vahvistavat oman tutkimuksen kvalitatiivisia lähtökohtia. Tiedon hankinnan näkökulmasta laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista ja sen aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa. Näin tehdessä tutkija luottaa omiin havaintoihinsa tiedon hankinnassa ja käyttää ihmisiä tiedonkeruun instrumentteina. Tutkimuksen vastaajajoukko on valittu tarkoituksenmukaisesti, jolloin tietoa ja merkityksiä on mahdollista saada vastaajilta, jotka ovat läheisesti tekemisissä esimerkiksi tietyn ilmiön kanssa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 155.)

Pro graduni tulee sisältämään laadullisen tutkimustavan lisäksi myös määrällisen tutkimuksen piirteitä. Määrällisellä menetelmällä tuon esille muun muassa kiusaamisen yleisyyttä sekä sen ilmenemismuotoja. Näin ollen en pidä näitä tutkimuksellisia lähestymistapoja kilpailevina suuntauksina vaan enemmänkin toisiaan täydentävinä. Hirsjärvi ym. (1997, 127) ovat samoilla linjoilla luonnehtiessaan laadullisen ja määrällisen suuntauksen toisiaan täydentäviä näkökulmia. Tutkimussuuntaukset voivat täydentää toisiaan erilaisin tavoin. Omassa tutkimuksessani menetelmät toimivat rinnakkain, jolloin numerot ja merkitykset tukevat toisiaan kyseessä olevan ilmiön esittämisessä. Merkityksiä

sisältäviä käsitteellisiä ilmiöitä voidaan kuvata numeroin, ja numerot perustuvat osaltaan merkityksiä sisältävään käsitteellistämiseen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 127–128.)

1.3 Fenomenografia

Laadullisen tutkimuksen muodon, fenomenografian, nimi tulee kreikan kielen sanoista "ilmiö" ja "kuvata". Nimensä mukaisesti fenomenografia tutkii kuinka ympäröivä maailma ilmenee ja rakentuu ihmisten tietoisuudessa. Tutkimuksen kohteena fenomenografisesta näkökulmasta on se, miten yksilölliset ihmiset kuvaavat, kokevat, käsittävät ja ymmärtävät tiettyä ilmiötä. Keskeistä on oletus ihmisten yksilöllisistä ja erilaisista käsityksistä samasta ilmiöstä. On olemassa paljon tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka ihminen käsittää ja jäsentää kyseistä ilmiötä. Ikä, kokemus ja sukupuoli ovat vaikuttavia tekijöitä, jotka ohjaavat ja rakentavat ihmisten erilaisia käsityksiä. (Ahonen, Saari, Syrjälä & Syrjäläinen 1994 114, Metsämuuronen 2008.) Fenomenografisessa tutkimussuuntauksessa on tärkeää tiedostaa ihmisten toisistaan poikkeavat käsitykset. Käsityksiä ei ole mielekästä arvottaa, joten ei myöskään ole tarpeen pohtia käsityksiä näkökulmasta, jossa tarkoitus on löytää "oikea" tai "väärä" tai "syvällisin" vastaus. (Ahonen ym. 1994, 114; Metsämuuronen 2008, 36.)

Käsitys määritellään fenomenografiassa usealla tavalla. Häkkisen (1996, 26–29) määrittely rakentuu kolmesta osasta. Käsitysten perustana toimivat tiedot ja kokemukset, jotka ovat peräisin henkilön eletystä elämästä. Käsitys on ajatustuotos sekä ajatussisältö ja käsitysten ilmaisu ihmisten välillä tapahtuu kielellisesti. Ihmisten käsitysten erilaisuus on peräisin yksilöllisistä kokemustaustoista. Ne ovat sisällöllisesti erilaisia, koska niiden alkuperä vaihtelee ihmisen kokemushistorian mukaisesti. Ahonen ym. (1994, 117) toteavat käsityksien olevan kokemusten ja ajattelun avulla muodostettu kuva ilmiöstä. Fenomenografiassa tutkimuksen kiinnostus kohdistuu juuri näiden käsityksien sisällöllisiin eroihin.

Fenomenografisen tutkimuksen yksi tärkeimmistä tavoitteista on Ference Martonin (1988) mukaan tuoda esille erilaiset tavat ymmärtää kyseessä olevaa ilmiötä. Sen jäl-

keen ilmenneistä tavoista pyritään löytämään sisällöllisiä eroja ja yhteneväisyyksiä luokittelun avulla. Eri ihmisten käsityksien vertailu on olennainen osa kyseistä tutkimussuuntausta, jossa myös yhden ihmisen käsityksiä suhteutetaan muiden käsityksiin. Kiusaaminen on hyvin henkilökohtainen ja voimakkaita tunteita herättävä ilmiö, joten toivon ja oletan tutkimukseni aineistossa tulevan toisistaan poikkeavia sekä myös toinen toisiaan tukevia käsityksiä samasta ilmiöstä.

1.4 Fenomenografisen tutkimuksen lähestymistapa

Fenomenografia on teoriaa luova empirinen ja aineistolähtöinen tutkimussuuntaus. Siinä tehdään johtopäätöksiä empirisen aineiston pohjalta ja päädytään ilmiön kuvaukseen ja tulkintaan. (Ahonen ym. 1997.) Ahonen ym. (1997, 115) esittävät kirjassaan yksinkertaistetusti fenomenografisen tutkimuksen vaiheet (kuvio 2).

1) Tutkija kiinnittää huomionsa asiaa, ilmiöön tai käsitteeseen, johon liittyviä käsityksiä hän haluaa tutkia.

2) Tutkijan teoreettinen perehtyminen valitsemaansa aiheeseen ja alustavien näkökulmien jäsentäminen.

3) Hän kerää aineiston henkilöiltä, jotka ilmaisevat erilaisia käsityksiä aiheesta.

4) Aineiston tulkinta ja luokittelu sekä käsityksien erilaisuuden tunnistaminen.

Kuvio 2. Fenomenografisen tutkimuksen eteneminen. (Ahonen ym. 1997, 115).

Kirjoittajien rakentamasta vaiheittaisesta kuvioista on nähtävillä, kuinka fenomenografinen tutkimus alkaa tutkijan kiinnostuksesta tiettyä aihetta kohtaan, joka johtaa tutkimusaiheen valintaan. Tutkijan perusteellista teoriaan perehtymistä seuraa aineiston ke-

ruu tarkoituksenmukaisesti valitusta joukosta, joilla on tutkimusaiheesta olemassa olevia käsityksiä. Lopuksi tutkija tulkitsee ja luokittelee aineistonsa ja kirjoittaa niistä viimeiseksi raportin tai kuvauksen. (Ahonen ym. 1997,115–125.)

1.5 Aineistonkeruu kyselytutkimuksen avulla

Keräsin pro gradu -tutkielmani aineiston käyttäen samaa aineistonkeruumenetelmää sekä samaa avointa kyselylomaketta kuin kandidaatintutkielmani aineistoa kerätessä. Näin ollen vertailtavien aineistojen vastauksen ovat kerätty tätä tutkimusta varten standardoiduilla kysymyksillä eli vastaajat ovat vastanneet täysin samoihin kysymyksiin. Kandidaatintutkielmani aineiston keruu onnistui hyvin, joten en kokenut tarvetta muuttaa kyselylomaketta pro gradu -tutkielmaani varten. Molempien tutkimuksien aineiston laajuus käsitti kuudentoista oppilaan vastaukset. Näin pro graduni aineisto muodostuu yhteensä 32 oppilaan antamista vastauksista.

Hirsjärvi ym. (1997; 2009) esittävät kyselyn monipuoliseksi tavaksi kerätä aineistoa. Sen avulla on mahdollista saada tietoja käyttäytymisestä, arvoista ja asenteista sekä käsityksistä ja mielipiteistä. Aineisto voidaan kyselyn avulla kerätä pääasiassa kahdella tavalla: posti- ja verkkokyselynä tai kontrolloituna kyselynä. Kontrolloituu kyselyyn kuuluu kaksi vastaajaryhmän lähestymistapaa, joista informoitu kysely oli tapa, jolla keräsin aineistoni. Se tarkoittaa aineistonkeruun toimintatapaa, jossa tutkija kohtaa henkilökohtaisesti vastaajajoukkonsa ja hänen on näin mahdollista informoida vastaajiaan tulevaan kyselyyn. Aineistoani kerätessäni käytin tilaisuuden hyväksi pyrkimällä motivoimaan yhdeksäsluokkalaisia vastaajia vastaamaan kyselyyni huolella ja asiallisesti. Ennen kyselyn suorittamista minulla oli myös mahdollisuus selventää vastaajille kohtia kyselylomakkeesta, jotka saattaisivat mahdollisesti aiheuttaa tulkinnallisia haasteita. Tällainen kohta oli esimerkiksi käsite "sivustot ja sovellukset", joilla kyselylomakkeessa tarkoitin internetissä olevia sivustoja sekä siellä ja puhelimissa olevia ohjelmistoja. Ennen kyselyn aloittamista pystyin myös tiedottamaan vastaajia kyselyyni sekä tutkimukseeni liittyvistä yksityisyyden suojaa koskevista seikoista.

Yhdeksäsluokkalaiset vastasivat kyselyyn oppitunnilla, joka oli varattu tätä tapahtumaa varten. He vastasivat kyselylomakkeen avoimiin kysymyksiin luokan tietokoneiden välityksellä. Jokaisella vastaajalla oli oma tietokone. Linkin sekä salasanan kyselyyn he saivat minulta. Oppilailla ei ollut mahdollisuutta nähdä toistensa vastauksia. Oppitunnin päätyttyä vaihdoin kyselyyn pääsyyn vaaditun salasanan.

William Foddy (1995, 128) esittelee kyselylomakkeessa käytettävien avoimien kysymysten etuja. Kaksi ehdottomasti omalle tutkimukselleni tärkeintä Foddyn (1995) pohdimmaa avointen kysymysten vahvuutta ovat, että ne sallivat vastaajien ilmaista itseään omin sanoin. Ne eivät ehdota tai tarjoa monivalintakysymysten tavoin valmiita vastausvaihtoehtoja vaan avoimien kysymysten avulla on mahdollista saada selville keskeiset ja tärkeät seikat vastaajan ajattelusta sekä tunnistaa heidän asiaan liittyvien tunteiden voimakkuus. Myös vastaajien näkemys aiheesta välittyy itse tuotettujen vastauksien kautta.

Kyselytutkimukseen, kuten muihinkin aineistonkeruumenetelmiin, liittyy myös haasteita, jotka pyrin huomioimaan kyselylomaketta rakentaessa sekä aineistoani sillä keräessä. Hirsjärvi ym. (1997, 187; 2009, 195) mainitsevat, ettei kyselytutkimusta tehdessä ole mahdollisuutta varmistua siitä, kuinka tosissaan vastaajat ovat suhtautuneet kyselyyn. Tutkijalla ei myöskään voi olla täyttä varmuutta siitä, kuinka tietoisia vastaajat ovat kyselyn aihepiiristä. Kohtaamalla vastaajat pyrin motivoimaan heitä vastaamaan kysymyksiin asiallisesti. Jo kandidaatintutkielman aineistosta kävi ilmi, kuinka tytöt vastasivat kyselyyn poikia huomattavasti laajemmin. Poikien vastaukset olivat myös pro gradu-tutkielmani aineistoissa huomattavasti tyttöjen vastauksia lyhyempiä, muutamien sanojen pituisia virkkeitä. Tyttöjen vastauksen sisälsivät molemmissa aineistoissa esimerkkejä, kuvailuja ja perusteluita. Vastaajieni oletama tietoisuus oli yksi syy yhdeksäsluokkalaisten valintaan kyselyni vastaajiksi. Oletan edelleen heillä olevan muihin luokka-asteisiin verrattuna eniten tietoja sekä kokemuksia verkkokiusaamiseen liittyen.

1.6 Kyselylomake ja sen tuottaman aineiston analyysi

Avoimista kysymyksistä rakentunut kyselylomakkeen (LIITE 1) on jaettavissa kolmeen osioon. Näiden osioiden ja niiden sisältävien kysymysten tehtävänä oli täydentää toisiaan sekä yhdessä muodostaa tutkijalle kuva yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden käsityksistä liittyen verkkokiusaamiseen ilmiönä. Lomakkeessa oli yhteensä neljätoista kysymystä, joista kaksi ensimmäistä olivat kysymykset, jotka pinnallisesti määrittävät vastaajaa: "oletko tyttö vai poika?" ja "millä luokka-asteella olet?". Sukupuoleen liittyvän kysymyksen tarkoituksena oli antaa minulle tietoa siitä, kuinka tytöt ja pojat käsittävät aiheen sekä onko heidän käsityksissään ja kokemuksissaan eroja. Näiden kahden kysymyksen en laske kuuluvan seuraavaksi esiteltyihin kolmeen kysymyslomakkeen osioon.

Ensimmäinen osio käsitteli perinteisen koulukiusaamisen yleisyyttä, kiusaamisen piirteitä ja paikkoja. Tavoitteena oli saada tietoa, siitä millaisena oppilaat näkevät koulukiusaamisen tämän päivän yläasteella. Osion keskeisenä tehtävänä oli luoda minulle kuva millaista kiusaaminen koulussa nykyisin on ja erityisesti siitä, ketä kiusataan ja onko kiusaaminen siirtynyt verkkoon ja laitteiden välityksellä tapahtuvaksi kiusaamiseksi. Toinen osio oli tutkimukseni kannalta oleellisin. Yleisesti tarkasteltuna se käsittelee vastaajien käsityksiä verkkokiusaamisesta. Ilmiötä tarkasteltiin kyselylomakkeessa usean kysymyksen avulla, joka mahdollisista oppilaiden käsityksien avaamisen monesta näkökulmasta. Osioon kuuluvat kysymykset koskivat suosittuja sovelluksia, niissä koettuja tai nähtyjä kiusaamistilanteita, verkkokiusaamiseen johtavia syitä sekä kyseisen kiusaamisen muodon ilmenemistapoja. Kolmannessa osiossa tavoitteena oli kerätä vastaajilta ratkaisu- ja puuttumiskeinoja jo alkaneeseen kiusaamiseen sekä verkkokiusaamisen ennaltaehkäisemiseen.

Tutkimuksesta saadun aineiston tarkoitus on kuvata tutkimuksen kohteena ollutta ilmiötä. Vastaavasti aineiston analyysin tehtävänä on luoda selkeä ja sanallinen kuvaus tästä ilmiöstä. Laadullisen aineiston analyysi pyrkii järjestämään aineiston tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että sen sisältämä informaatioarvo katoaa. Toisin sanoen analyysi-

keinojen avulla aineistosta pyritään rakentamaan mielekästä ja yhteneväistä tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Laadullisen aineiston sisällönanalyysi jaetaan kolmeen analyysimuotoon perustuen niiden aineisto- tai teoriasuhteeseen: aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. Kussakin analysointimuodossa tutkimus etenee teoriasta tuloksiin, mutta teorian rooli aineiston hankinnassa ja tulosten raportoinnissa sekä analyysissä vaihtelee. Teorialähtöisessä analyysissä teorian merkitys aineiston hankinnassa käytetyn kyselyn luomissa on keskeinen. Seurauksena tästä, kyselyn tuottamia tuloksia käsitellään teoriasta peräisin olevien termien ja käsitteiden kautta. Teorialähtöinen analyysi pohjautuu ajatuksiin, jotka ovat tietyn teorian tai mallin esittämiä ja aineiston analyysiä määrittelee sekä ohjaa aikaisempaan tietoon perustava viitekehys. (Tuomi 2007, 131; Tuomi & Sarajärvi 2009, 113–114.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on tutkielmani aineiston analysoinnin muoto. Kyseinen analyysimuoto voidaan jakaa yleistäen kolmeen toisiaan seuraaviin vaiheisiin. Ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen, jossa etsitään aineistosta tutkimukselle oleellisia osia. Alkuperäisestä aineistosta poimitaan ja kirjataan ilmauksia, jotka vastaavat tutkimustehtävän tai -ongelman asettamia kysymyksiä ja tavoitteita. Löydetyt merkitykselliset ilmaukset voidaan merkitä suoraan aineistoon tai erotella ne konkreettisesti aineistosta kirjoittamalla niitä erilliselle paperille tai tiedostoon. Aineiston ryhmittelyssä edellisessä vaiheessa poimituista alkuperäisilmauksista etsitään eri vastaajien vastauksia yhdisteleviä tai erottelevia ilmaisuja sekä käsitteitä. Samaa tarkoittavat käsitteet sekä samaa tarkoittavat ilmaisut ryhmitellään omaksi luokaksi. Viimeinen vaihe on teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. Tässä vaiheessa tutkija etenee alkuperäisen aineiston käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113.)

Lähdin työstämään aineistoja käsittelemällä uudestaan kandidaatintutkielmani aineiston. Näin palautin mieleen aineiston piirteet ja yksityiskohdat, johon tulen vertaamaan uudempaa aineistoa. Pro graduni aineiston analysoinnin aloitin tutustumalla huolellisesti aineistoon. Ensimmäiseksi kävin jokaisen vastaajan kyselylomakkeen kokonaisuutena

läpi. Tämä jälkeen purin kyselylomakkeet keskittymällä ensin yhteen osioon kerrallaan sekä sen jälkeen etenin yksittäinen kysymys kerrallaan. Näin tehden pystyin muodostamaan itselleni ensivaikutelman siitä, millaisia aiheita, kuvauksia ja yksityiskohtia oppilaiden vastaukset sisältävät.

Aineiston tutustumisvaiheen jälkeen aloitin aineistoni pelkistämisen. Luin aineistoa osio kerrallaan vastausten hallinnan helpottamiseksi. Sen jälkeen tulostin jokaisen vastaajan kyselylomakkeen, jotta tutkimukselleni tärkeiden ilmauksien merkintä olisi mahdollisimman selkeää. Vastauksista oli poimittavissa tutkimusongelmiin vastaavia ilmauksia suhteellisen helposti. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 1) on esimerkki aineiston pelkistämisestä. Tässä sekä seuraavissa samaa aihetta käsittelevissä taulukoissa oppilaiden vastaukset liittyivät kiusaamisen syiden kuvailuun.

Alkuperäisilmaus:	Pelkistetty ilmaus:
<i>"Yleensä kiusattu eroaa muista oppilaista, joko pukeutumiselta, olemukseltaan tai käyttäytymiseltään."</i>	Eroaa muista Eroavaisuuksina pukeutuminen, olemus, käyttäytyminen
<i>"Kiusaamiselle on monia syitä. Joku voi olla erilainen, eristä maasta, eri uskonto, jollakin voi olla eri seksuaalinen suuntautuminen ja heitä kiusataan sit."</i>	Useita syitä kiusta; Erilainen, etnisuus, uskonto Seksuaalisuus

Taulukko 1. Esimerkki aineistolähtöisen analyysin ensimmäisestä vaiheesta, aineiston pelkistämisestä.

Aineiston ryhmittelyvaiheessa käsitelin edellisessä vaiheessa seulotut vastaukset uudelleen. Alkuperäisaineistosta muodostettujen pelkistettyjen ilmauksien perusteella alaluokittelin niiden sisällöt itselleni erilliselle konseptille. Viimeistä sisällönanalyysi vai-

hetta, abstrahointia, varten kävin läpi vielä alaluokat ja loin niiden perusteella pääluokat. (Taulukko 2)

Pelkistetyt ilmaukset:	Alaluokka:	Pääluokka:
Eroaa muista	Erilaisuus	Kiusaamisen syy
Eroavaikuuksina pukeutuminen, olemus, käyttäytyminen	Erilaisuus itsen ja muihin nähden	
Useita syitä kiusta; Erilainen, etnisyys, uskonto Seksuaalisuus		

Taulukko 2. Esimerkki aineistolähtöisen analyysin toisesta ja kolmannelta vaiheesta, ryhmittelystä ja abstrahoinnista.

Koska tutkimukseni tarkoituksena on vertailla kahta aineistoa, suoritin aineistojen vertailun niiden sisällönanalyysien suorittamisen jälkeen. Tässä vaiheessa olin käynyt aineistoa läpi useita kertoja ja tutkinut sitä monista näkökulmista. Rovaniemeläisten ja helsinkiläisten oppilaiden vastauksien vertailun avulla pyrin löytämään yhteneväisyyksiä sekä eroavaisuuksia käsityksissä ja kokemuksissa verkkokiusaamisen ilmiöstä. Alla olevasta esimerkistä on nähtävissä kahdesta eri aineistoista poimitut kohdat, jossa oppilaat pohtivat verkkokiusaamiseen yleistymiseen johtaneita tekijöitä. Ylempi vastaus on kandidaatintutkielmastani ja alemmina pro gradu -tutkimukseni aineistosta.

"Nettikiusaaminen on lisääntynyt vuosien aikana sen takia koska on tullut sovelluksia jossa vaihtoehtoina on nimellinen tai anonyymi kysymys."

"Kiusaajat käyttävät enemmän nettiä, koska siellä se on ehkä helpompaa, ja varsinkin anonyyminä siitä ei jää välttämättä ikinä kiinni."

Kahdelta eri paikkakunnalta peräisin olevista vastauksista on alleviivattu kohdat, jotka ilmaiset vastaajien yhteneväisiä kokemuksia verkkokiusaamisen piirteistä. Anonymiteetti oli yksi keskeisimmistä verkkokiusaamisen piirteistä, ja se nousi vastauksissa useasti esille. Vastaavanlaisesti toimin vertaillessani muitakin kyselylomakkeen osioita vastaajajoukkojen välillä.

2 KOULUKIUSAAMINEN ILMIÖNÄ

Koulukiusaaminen asettaa merkittäviä haasteita suomalaisessa peruskoulussa toimiville tahoille. Suurin osa oppilaista joutuu suoraan tai välillisesti tekemisiin kiusaamisen kanssa. Opettaja ja koulun muut ammattilaiset kamppailevat aina ajankohtaisen ja vakavan ilmiön kanssa lukuvuodesta toiseen. Taistelu koulukiusaamista vastaan on ensiarvoisen tärkeää työtä, jotta jokaiselle koululaiselle luokka-asteeseen katsomatta voidaan taata turvallinen mahdollisuus opiskeluun ja ikätovereiden tutustumiseen. Tässä luvussa tarkastelen niin sanotun perinteisen, kasvokkain tapahtuvan koulukiusaamisen määritelmiä ja piirteitä. Olen suorittanut tarkastelut monesta eri näkökulmasta ja suhteellisen laajasti. Syy tähän on se, että tutkimuksessani pidän koulukiusaamista verkkokiusaamisen yläkäsitteenä. Luvussa kolme käsiteltävät verkkokiusaaminen ja sen tyypilliset piirteet sisältävät vahvasti perinteisestä kiusaamisesta peräisin olevia tekijöitä.

Useat viralliset tahot ja asiakirjat vetoavat turvallisen ja kiusaamisvapaan koulunkäynnin puolesta. Perusopetuslaissa määritellään oppilaan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön (Perusopetuslaki 29 §, 30.12.2013/1267). Vuoden 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oppimisympäristön määritellään oltavan fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallisen sekä tuettava oppilaan terveyttä (POPS 2004, 18). Vuonna 2014 voimaan tulleen uudistetun perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa todetaan turvallisen oppimisympäristön olevan jokaisen oppilaan oikeus. Opetuksen järjestäjä laatii suunnitelman oppilaiden suojelemiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. (OPS 2014, 34–79.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi on kouluihin Suomessa luotu useita erilaisia toimintamalleja. Niistä tunnetuin on KiVA Koulu (Kiusaamisen Vastainen tai Kiusaamista Vastustava Koulu) -ohjelma, jonka toimenpiteiden tavoitteena on kiusaamisen vähentäminen oppilaiden tietoisuutta aiheesta kasvattamalla. Ohjelman toimintaan osallistuvat aktiivisesti oppilaiden lisäksi koulun opettajat ja muut aikuiset muodostaen KiVatiimin. Tämä työryhmän tehtävänä on selvittää esille tulleita kiusaamistapauksia. KiVA Koulu -hankkeeseen tehtyjen laajojen vaikuttavuustutkimuksen tulosten perusteella oh-

ohjelman toimivuus on korkealla tasolla. Esimerkiksi muita kiusaavien ja kiusatuksi joutuvien lasten määrä alakouluissa on vähentynyt. Vastaavasti erityisesti oman pro gradu -tutkimukseni näkökulmasta on kiinnostava huomioda, että KiVa Koulu -ohjelman vaikutukset ovat yläkouluissa kaikista heikoimmat. (Salmivalli 2010, 145–153.)

2.1 Mitä on koulukiusaaminen

Peruskoulussa toisensa kohtaavat suuret määrät oppilaita. Nämä lapset ja nuoret ovat lähtöisin huomattavan erilaisista kodeista ja ovat myös yksilöinä erilaisia. Ei ole kenellekään yllätys, että koulussa kaikki eivät tule toimeen toistensa kanssa. Maili Pörhölä (2008, 94) pohtiikin artikkelissaan erilaisten nuorten haasteita ajautua koulussa hankaluuksiin keskinäisissä suhteissaan. Mikäli yksilö saisi valita, hän hakeutuisi samansuuntaisia arvoja ja ajattelua edustavien henkilöiden seuraan. Koulussa hyvinkin erilaiset nuoret ohjataan samoihin opiskeluryhmiin useiksi lukuvuosiksi. Tällöin oppilaiden välille muodostuu erilaisia vuorovaikutussuhteita, jotka Pörhölä (2008) luokittelee viidentyyppisiksi suhteiksi niiden palkitsevuuden tai vahingollisuuden mukaan. *Oppilaiden välisiä ystävyysuhteita* leimaa molemminpuolinen arvostuksen ja hyväksytyksi tulemisen tunne. Myös *kaverisuhteissa* keskinäinen hyväksyntä on oleellista. Vastaavasti *neutraaleja vertaissuhteita* leimaa vastavuoroinen kiinnostuksen puute toista osapuolta kohtaan. Oppilaiden välissä *vihollisuhteissa* yksilöiden vastavuoroisten tunteiden piirteitä ovat kielteisyys toista kohtaan sekä toisen loukkaaminen toistuvissa konfliktitilanteissa. Kaikista vahingollisin oppilaiden välinen vuorovaikutustyyppi on *hyväksikäyttävät vertaissuhteet*, joiden ominaispiirteitä yksipuolinen kiusaaminen ja syrjiminen ilman, että vastapuolella on mahdollisuutta vaikuttaa häneen kohdistuvaan toimintaan. Hyväksikäyttävissä vertaissuhteissa vallitsee osapuolten välillä selkeä valtaepätasapaino. (Pörhölä 2008, 94–95.)

Konfliktit ja erimielisyydet ovat kuitenkin osa ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta. Ne kuuluvat myös nuorten normaaliin kasvuun. Riidat, suhderikot, tappelut ja välienselvittelyt ovat osa nuoren arkea ja niillä myös kehitykselliset tehtävänsä. Konfliktitilanteiden kautta nuori oppii tunnistamaan erilaisia tunnereaktioita itsessään, hallitsemaan tunteitaan, selvittelemään riitoja sekä sopimaan niitä. Myös erimielisyydet ja hännäämiset

erilaisissa tilanteissa ovat lapsille ja nuorille ominaista toimintaa. Kiusaamisesta kivaillaissa tilanteissa useimmiten ei ole kyse, varsinkaan silloin kun tilanteet ovat hyvin hetkellisiä ja kohteina olevat lapset vaihtelevat paljon. (Salmivalli 2010, 12.)

Kiusaamisilmiön tarkka määrittely on haastava tehtävä. Tietyn tapahtuman tulkitseminen kiusaamiseksi on aina tilannesidonnaista ja vaatii laajempaa tietoa tapahtumiin johtaneista syistä ja henkilöiden motiiveista. Kiusaamisen kokemus on subjektiivinen ja siis aina erilainen ja ainutkertainen, kuten myös sen yksilössä aiheuttama tunnereaktio. Toisen tulkitsema itseä haittaava tai vahingoittava käytös saattaa toisesta henkilöstä tuntua aivan eriltä. Näin ollen kiusaamisessa on kyse kiusatun asenteista kiusaamista kohtaan sekä myös yhteisön muiden jäsenten suhtautumisesta kiusaamiseen. Kiusaamisen määrittely on kuitenkin välttämätöntä, jotta kaikkia yksilöiden välisiä konflikteja ei pidettäisi kiusaamisena. (Hamarus 2006, 50–51; Soilamo 2006, 46.)

Koulukiusaamisen käsite on peräisin englannin kielen sanasta *mob* ja ruotsin kielen sanasta *mobbning*. Molemmissa viitataan yksilön tai ihmisjoukon väkivaltaiseen toimintaan yksilöä kohtaan. (Olweus 1992, 14.) Olweus (1992, 13–14) myös määrittelee kiusatuksi henkilöksi tai joukoksi kohteen, johon yksi kiusaaja tai kiusaajaryhmä kohdistaa negatiivisia tekoja toistuvasti. Negatiivisia toimia voivat olla fyysinen kontakti, joita voidaan tuottaa verbaalisesti tai ilmehtimällä ja elein. Teko on negatiivinen, jos joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävän olon. (Olweus 1992, 14.) Hamarus (2012, 23) toteaa koulun tarvitsevan selkeän määritelmän kiusaamiselle, jonka perusteella kiusaaminen on mahdollista tunnistaa. Tämän kaksi kriteerisen määritelmän mukaan kyse on kiusaamisesta, kun kiusattu kokee, että häntä on kiusattu. Tällöin kyseessä on kiusatun subjektiivinen kokemus kiusaamisesta. Toinen kriteeri koskee kiusaamistapahtuman valtaepätasapainoa, jolloin kiusattu ei ole tasaveroinen puolustautumaan kiusaamiselta. (Hamarus 2012, 23.)

Monet kiusaamisesta kirjoittaneet ja sitä määritelleet tutkijat perustavat näkemyksensä yllä mainituille lähtökohdille. Heidän määritelmistään on poimittavissa kiusaamista keskeisesti määrittäviä piirteitä. Hamaruksen (2009, 136; 2006, 138) mukaan kiusaaminen alkaa usein kiusaamisen kohteena olevan oppilaan testaamisella, jolloin kiusaaja

hakee tietoa siitä, kuinka kiusattu reagoi häneen kohdistuvaan häirintään. Lisäksi testaamisen tavoitteena on katsoa, ketkä lähtevät mukaan kiusaamiseen ja miten luokkayhteisö suhtautuu tilanteeseen. Testaaminen ei aina johda kiusaamiseen, mutta voi olla sen alku. Liukuminen testaamisesta kiusaamiseen voi tapahtua luokassa oppilailtakin huomaamatta. (Hamarus 2009, 136; 2006, 138.)

Koulussa tapahtuvalle kiusaamiselle tyypillistä on osapuolten valtaan liittyvä epätasapaino. Tutkijat, kuten Päivä Hamarus (2008, 2012), Christina Salmivalli (2010) ja Shariin Shariff (2009) tarkastelevat keskenään hyvin samansuuntaisesti kiusaamistilanteiden osapuolten välistä epätasapainoa. Kiusaajalla on aina enemmän valtaa kuin kiusatulla (Shariff 2009, 28). Tämän epätasapainon Hamarus (2008, 2012) ja Salmivalli (2010) jakavat fyysiseen, sosiaaliseen ja henkiseen epätasapainoon. Fyysinen epätasapaino ilmenee erityisesti poikien välisessä kiusaamisessa, jolloin kiusaaja on kiusattua isokokoisempi ja vahvempi. Kiusatulla on usein ympärillään kavereita, jotka tukevat tämän toimintaa luoden sosiaalista epätasapainoa kiusattua kohtaan. Henkinen epätasapaino puolestaan käsittää kiusaajan henkisen yliotteen, joilla hän on kiusattua sanavalmiimpi, äänekkäämpi ja osaa manipuloida luokan muita oppilaita puolelleen. (Hamarus 2008, 12; 2012, 23; Salmivalli 2010, 13; Shariff 2009, 28.)

Valtaepätasapainon lisäksi tyypillinen kiusaamisen määrittely ja tarkastelunäkökulma on toiminnan kesto sekä toistuvuus. Koska kiusaaminen on kiusatun määrittämä subjektiivinen kokemus, on haastavaa todeta, milloin kiusaamiseksi määritellyt teot ovat jatkuneet niin pitkään, että kyse on kiusaamisesta. Hankala määriteltävyys näkyy myös tutkijoiden julkaisuissa. Yleisesti on vallalla määritelmä, jossa yksilöä kiusataan, kun häneen on kohdistettu kielteisiä tekoja toistuvasti tai pitkään. (Hamarus 2008, 12–13; Hamarus 2012, 22; Roland 2002, 56–57.) Myös Gunnar Höistadin (2003, 79–80) mielestä yksittäiset tapahtumat, olivat ne kuinka epämiellyttäviä tahansa, eivät ole kiusaamista. Kiusaamiseksi määrittämiseksi toiminnan tulee olla aktiivista ja systemaattista sekä esiinnyttävä usein. (Höidstad 2003, 80.) Vastaavasti esimerkiksi Dorothea Ross (2002) pitää jo yksittäistäkin uhriin kohdistunutta haitallista tai väkivaltaista tekoa koulukiusaamisena.

2.2 Kiusaamisen syitä

Kiusaamisen taustalla on tekijöitä, joita tutkijan tai kiusaamista ulkopuolelta tarkastelevan aikuisen on tärkeä tiedostaa. Kiusaaminen on usein kiusaajan toimintaa, jolle on määriteltävissä tavoite tai syy. Nämä osaltaan kiusaamiseen ajavat tekijät eivät välttämättä ole edes kiusaajalla itsellä selkeästi tiedostettuja. Kiusaamistapauksien ymmärtäminen sekä kiusaamiseen puuttuminen on vaikeaa mikäli toiminnan avaintekijöitä ei pysty tunnistamaan.

Kiusaamisessa on useimmiten kysymys kiusaajan tietynlaisen aseman ja statuksen tavoittelusta ryhmässä tai luokassa. Tällöin kiusaaminen toimii välineenä, jonka avulla kiusaaja tavoittelee itselleen korkeampaa sosiaalista asemaa ryhmässä kaverisuhteiden ja vallan välityksellä. Pohjimmiltaan kiusaamisessa on kyse juuri valta-aseman saavuttamisesta omassa yhteisössä, tässä luokassa tai koulussa. Kiusaajan mahdollisesti saavuttama asema esimerkiksi luokassa on pelon ylläpitämää eli kielteistä suosiota, sillä kaikki muutkin luokan jäsenet joutuvat pelkäämään joutuvansa seuraavaksi kiusan kohteiksi. (Hamarus 2009, 134.) Salmivalli (2010, 40) mainitsee yllättävästä havainnosta, jonka mukaan luokkatoverit nimeävät kiusaavat oppilaat suosituimmiksi luokkakavereiksi, vaikka eivät henkilökohtaisesti pidä kiusaavista lapsista tai nuorista. Näiden kiusaavien oppilaiden suosion oletetaan perustuvan heidän sosiaaliseen maineeseensa suosituna, jopa niin sanottuina kovina tyyppinä. Nämä vastaukset eivät kuitenkaan perustuneet myönteisiin tunteisiin kiusaavia oppilaita kohtaan vaan todennäköisesti pelkoon tulla kiusatuksi.

Gunnar Höistad (2003, 64–66) erittelee kirjassaan *Irti kiusaamisen kierteestä* kuusi merkittävintä syytä kiusaamiselle. Myös hänen mukaansa vallanhalu on kiusaajan keskeinen piirre. Kiusaaja saavuttaa valtansa tehokkaasti kiusaamisesta välittyvän pelon avulla ja hallitsee muita yhteisön jäseniä vallan ja pelon avulla. Usein vallanhaluiset kiusaajat kompensoivat toiminnalla omaa voimattomuuttaan. Tämä saattaa olla peräisin lapsen kotioloista, missä aikuisten käyttäytyminen lasta kohtaan on ollut hallitsevaa eikä lapsi ole saanut toimia omien halujensa ja tarpeidensa mukaan.

Pelko joutua kiusatuksi on yleisin syy mukailla kiusaajan toimintaa koulussa. Harva kiusaa yksin luokkakaveriaan vaan ovat mukana kiusaamisessa, jotta pysyvät kiusaajan suosiossa eivätkä itse joudun kiusaavan porukan sisäpiirin ulkopuolella. Pelko kiusatuksi joutumisesta voi oppilaiden kesken olla niin vahva, että moni tekee asioita, joita ei muuten tekisi. Oman kaverin kiusaaminen kiusaajan suosioon pääsemiseksi on tyypillinen esimerkki. Myös pelko joutua yhteisön ulkopuolelle saa mukailemaan kiusaajan toimintaa. (Höistad 2003, 66.)

Pelko ja ryhmäpaine ovat hyvin paljon toistensa kaltaisia kiusaamista ylläpitäviä tekijöitä. Jäsenten välinen paine, usein kiusaajan tai koko ryhmän luoma, on voimakas kiusaamiseen ajava vaikutin. Moni voi tulla suoranaisesti tai välillisesti pakotetuksi toimimaan tavalla, jolla ei normaalisti koskaan toimisi. Näin kiusaaminen saattaa joidenkin oppilaiden taholta kohdistua henkilöön, ketä ei oikeasti ole mitään syytä tai edes halua kiusata. Kiusaamisen ryhmäpaine myös estää tehokkaasti kiusaamistilanteissa passiivisesti mukana olevien oppilaiden puuttumisen kiusaamiseen. Koska ulospäin kaikille näyttää, että jokainen on mukana kiusaamisessa, voi oppilaalle tulla tunne olevansa ainoa, joka haluaisi puuttua kiusaamiseen. (Höistad 2003, 67–68.)

Mustasukkaisuutta ja kateutta esiintyy Höistadin (2003, 69–72) mukaan erityisesti tyttöjen välisessä kiusaamisessa. Kyse on usein oppilaan mustamaalaamisesta ja vähättelystä, joka on peräisin kiusatun sosiaalisesta suosioista, pärjäämisestä koulussa tai aikuisten suosioista. Kiusaaja voi olla kateellinen kiusatulle myös jostain, mitä hänelle itsellään ei ole. Kateuden aihe voi lähtöisin tavarasta tai vaatteista tai siitä, että uhrilla ovat asiat yleisesti paremmin kotona tai koulussa.

Projektiossa on kyse itseä ahdistavasta piirteestä tai oman mielensisällöistä, jotka heijastetaan toiseen ihmiseen. Kiusaaja näkee uhrissa ominaisuuksia, jotka nostavat esiin vihan tunteita. Kiusaamistilanteissa uhri on siis kohde, johon kiusaaja purkaa vihaansa ja turhautumistaan. Näiden tunteiden syytä ei varsinkaan nuori kiusaaja osaa tunnistaa tai selittää. Projektioiden lisäksi heikkouksien halveksimisessa kiusaamisen syynä on ilmeistä kiusaajan vähäinen tiedostaminen toimintansa todellisista taustatekijöistä. Kiusatun näennäisten heikkouksien, esimerkiksi hiljaisuuden ja herkkyyden, halveksiminen

viestii usein kiusatun tunne-elämän vajavaisuuksista ja ongelmista. Jos kotona lapselta on aina vaadittu kovuutta eikä heikkoja tunteita, avuttomuutta tai pelkoa ole saanut näyttää, jää häneltä tärkeitä tunnetaitoja oppimatta. Lapsen ja nuoren on saatava kotona käyttäytyä omaa kehitystasoa vastaavalla tavalla tuoden esille normaalit lapsen tarpeensa. Mikäli lapsi joutuu kotioloissa peittelemään omia turvallisuuteen ja huomioon liittyviä tarpeita, saattaa hän ajautua purkamaan siitä syntyneitä aggressioita ikätoveriin, joka on luonteeltaan kaikkea, mitä hän ei ole saanut olla. (Höistad 2003, 73–76.)

2.3 Kiusaamisen ryhmädynamiikka kouluyhteisössä

Tullessaan kouluun oppilaat muodostavat luokkaansa sosiaalisen järjestelmän. Kuten aikaisemminkin mainittu, oppilailta itsellään ei ole lähes lainkaan mahdollisuutta vaikuttaa siihen, minkälaisen luokkayhteisöön heidät ohjataan. Oppilaat sijoitetaan kouluihin pääsääntöisesti lähikouluperiaatteen mukaisesti, samanikäisten jakautuessa omiin luokkaryhmiin koulun sisällä. Näin luokka ja koulu muodostavat yhteisön, jonka erilaisiin sisäisiin ryhmiin kuuluminen on yksi koulun selkeimmin näkyvistä piirteistä. Yhteisön ja ryhmien jäsenet tulevat kukin omista taustoistaan muodostaen yhteisen kulttuurin kouluun. (Hamarus 2006, 92–94.) Tarja Tolonen (2001, 256) toteaa nuorten koulukulttuuria käsittelevässä tutkimuksessa koulun nuorisokulttuurien syntyvän juuri sosiaaliluokkien, sukupuolten, etnisyyden, paikallisuuden ja kansallisuuden risteytyessä.

Yhteisön rooli kiusaamisen kulttuurin muodostumisessa on oleellinen. Päivi Hamarus (2010, 131–132) määrittelee kouluyhteisön piirteitä, jotka keskeisesti edesauttavat kiusaamisilmiön syntyä. Kuten kouluun tai uudelle kouluasteelle siirryttäessä käy, oppilaat tai yhteisön jäsenet eivät voi valita, keitä muita heidän luokalleen tulee. Olennaista on myös ryhmän suhteellisen kiinteä ja pysyvä luonne. Koulunkäynti peruskoulussa kestää lähtökohtaisesti yhdeksän vuotta. Kouluyhteisön pysyvyyttä kuvastaa myös se, että luokkaa ei ole kovinkaan helppoa vaihtaa toiseen luokkaan tai kouluun.

Yhteisössä kiusaaminen on erottumista kyseisen yhteisön hyväksymistä kulttuurisista ominaisuuksista. Näin ollen kiusaaminen ei koskaan ole vain kiusatun ja kiusaajan välinen tilanne, vaan siinä ovat mukana koko lähes yhteisö. Kiusaamisen käynnistyessä

luokkaryhmässä tai -yhteisössä, yhteisöjen jäsenet määrittävät oman suhtautumisensa tilanteeseen sekä kiusattuun että kiusaajaan hyvin aikaisessa vaiheessa (kts. 2.5.1 *Prosessikiusaaminen*). Mikäli kiusaamisen onnistuu jatkua pitkään, ryhmän sosiaaliset rakenteet ja suhteet vakiintuvat ja muodostuvat useimmiten kiusaamista suoraan tai epäsuoraan tukeviksi. (Hamarus 2006, 95; 2012, 24.)

2.4 Roolit kiusaamisprosessissa

Tässä alaluvussa tarkastelen kiusaamisprosessiin tavalla tai toisella osallistuvien yksilöiden rooleja sekä niitä tekijöitä, joiden mukaan oppilaat ovat näihin rooleihin koulu-kontekstissa sijoittuneet. Kuten aikaisemmin jo todettua, tietyn koulun sisäisen ryhmän tai yhteisön, esimerkiksi luokkaryhmän rakentumiseen vaikuttavat ryhmän jäsenten yksilölliset, sosiaaliseen käyttäytymiseen vaikuttavat ominaisuudet. Yhdistyessään nämä ominaisuudet muodostavat perustan ryhmän sosiaalisen vuorovaikutuksen ominaisille piirteille. Ryhmän jäsenten keskinäisessä vuorovaikutuksessa jakautuvat sosiaaliset roolit kullekin yksilölle. Yksittäisen oppilaan rooliin kiusaamisprosessissa vaikuttavat sekä persoonakohtaiset että kyseiseen ryhmään ja siinä vallitseviin vuorovaikutussuhteisiin liittyvät tekijät. Näistä näkökulmista on mahdollista tarkastella oppilaan roolia luokkayhteisössä tapahtuvissa kiusaamistapauksissa.

Sosiaalipsykologisesta näkökulmasta tarkasteltuna rooleilla tarkoitetaan odotuksia, joita yksilöön kohdistetaan sukupuolen, iän tai aikaisemman käyttäytymisen perusteella. Yhteiskunnassa roolit näkyvät erilailla riippuen tilanteesta. Esimerkiksi tietyssä ammatissa henkilöltä odotetaan ammattiroolin mukaista käyttäytymistä. Myös eri kulttuureissa ja niiden erilaisissa ryhmissä rooleissa painottuvat erilaiset tekijät. Ensimmäistä kertaa ryhmään tullessaan yksilö tuo mukanaan näitä kulttuuriodotusten mukaisia rooleja. Sosiaaliset roolit ryhmän sisällä alkavat vähitellen määräytyä sen mukaan, miten yksilö toimii tai mikä on hänen tehtävänsä tai asemansa juuri kyseisessä ryhmässä. Koulussa oppilailla on useita rooleja riippuen suhteen vastapuolella olevasta henkilöstä. Osa rooleista muodostuu luonnollisesti suhteessa opettajaan, mutta keskeisimpiä ovat roolit suhteessa oppilasryhmään ja oppilaan asemaan kyseisessä ryhmässä. Roolit suhteessa

oppilasyhteisöihin ja -ryhmiin ovat peräisin heidän kokemuksistaan vuorovaikutussuhteen toisista osapuolista sekä itsestä. (Salmivalli 1998, 46–79.)

Yksilön, tässä oppilaan, sosiaaliset taidot, motivaatio sekä aikaisemmat kokemukset vaikuttavat siihen, millaisissa rooleissa hän voi mahdollisesti ryhmän sisällä toimia. Yksilön oma toiminta vaikuttaa osaltaan tulevaan rooliin, mutta ryhmässä yksilö ei kuitenkaan voi ottaa itselleen mitä tahansa roolia. Muiden jäsenten odotukset ja tarpeet ovat keskeinen tekijä siinä, millaista roolia ryhmä hänelle tarjoaa. Näin ollen hän voi joutua rooliin, johon ei välttämättä itse haluisi. (Salmivalli 1998, 49.)

Myös Soilamo (2006, 79) pohtii Salmivallin (1998, 68) tavoin oppilaiden sosiaalisten roolien luonnetta. Rooleille ominaista on suhteellinen pysyvyys. Alaluokilla koulu-kiusatuksi joutuneella oppilaalla on edelleen suuri riski tulla kiusatuksi myöhempinä kouluvuosina. Vastaavasti muita oppilaita kiusanneelle ja heitä kohtaan aggressiivisesti käyttäytyneellä on edustaa rooliaan vuosienkin päästä. Salmivallin tutkimuksen (1998) aineisto tukee tätä pohdintaa. Tulokset viittasivat sekä kiusatuksi joutumisen että kiusaajan roolin suhteellisen vahvaa pysyvyyttä.

2.4.1 Kiusaaja

Kiusaajia tyyppi- tai piirteitä kuvailevia tutkimuksia lukiessa on huomattavissa, kuinka perinteinen käsitys toisia kiusaavasta lapsesta tai nuoresta on saanut rinnalleen uudenlaisen tarkastelun. Perinteisessä kuvassa kiusaajan persoonallisuus nähdään huomattavan aggressiivisena kun taas uudemmat tutkimukset ovat syventäneet käsitystä kiusaajasta sosiaalisesti taitavana ja älykkäänä toimijana. Muistettava on, että kiusaajan tyyppi- tai piirteet eivät ole toisiaan poissulkevia.

Soilamo (2006) painottaa väitöskirjassaan kiusaajan aggressiivisuutta. Hänen ja norjalaisen Dan Olweuksen (1993, 34) mukaan kiusaajia yhdistävä toiminnallinen piirre on heidän uhreihinsa kohdistuva aggressiivinen haitanteko. Kiusatun lisäksi kiusaaja kohdistaa aggressiotaan myös hänen kanssaan toimiviin aikuisiin. Tämän lisäksi heitä leimaa impulsiivinen käyttäytyminen. Aggressiivisen käyttäytymisen avulla kiusaajat pyr-

kivät saavuttamaan päämääränsä, joka liittyy usein kiusatun negatiiviseen kohteluun fyysisen kiusaamisen erilaisin keinoin. Kyseisen käyttäytymisen nähdään olevan peräisin kiusaajan perheestä, jossa väkivalta on ollut jokseenkin sallittua tai muuten läsnä.

Uudemmat tutkimukset osoittavat, että kaikki kiusaajat eivät käyttäydy pelkästään aggressiivisesti uhrejaan kohtaan. Epäsuora kiusaaminen eli henkinen kiusaaminen (kts luku 2.5 Kiusaamisen tyypilliset muodot) vaatii kiusaajalta huomattavaa sosiaalista älykkyyttä. Pystyäkseen luomaan kiusatulle huonon maineen ja kääntääkseen luokan muut oppilaat kiusattua vastaan manipuloimalla heitä, vaatii kiusaajalta hyviä sosiaalisia taitoja, joiden avulla hänen on mahdollista päästä tavoitteeseensa. Mahdollisesti näistä taidoista johtuen on huomattu, että kiusatut saattavat olla jopa suhteellisen suosittuja oppilaita kouluyhteisöissään. Varsinkin kiusaavat tytöt ovat taitavia vaikuttamaan toisten mielipiteisiin ja ohjailemaan heidän tekemisiään. (Salmivalli 1998, 39–40.)

2.4.1 Kiusattu

Kiusaaminen luokassa ei todennäköisesti kohdistu sattumanvaraisesti keneen oppilaaseen tahansa. Riskiä joutua kiusatuksi lisäävät Salmivallin (1998, 98–106; 2010, 38) mukaan tietyt yksilön ulkoiseen olemukseen tai temperamenttiin liittyvät tekijät. Ulkoiset riskitekijät viittaavat poikkeavaan ruumiinrakenteeseen kuten lihavuuteen, laihuuteen tai kömpelyyteen. Temperamenttityyppinä arkuus ja vetäytyvä käyttäytyminen tai toisaalta "räjähtävä" reagointi provosoitaessa saattavat laukaista kiusaajien toiminnan. Salmivallin (1998, 2010) mielestä kuitenkin kaikista dramaattisimmin lapsen tai nuoren kiusaamisen riskiä lisäävät kiusatun persoonallisuuteen liittyvät tekijät kuten epävarmuus ja huono itsetunto.

Olweus (1993, 30–31) on kuitenkin eri mieltä yllä esitetyn käsityksen kanssa. Hänen tutkimusaineistonsa perusteella ulkoisesti havaittavilla piirteillä ei ole juurikaan vaikutusta kiusatuksi joutumiselle. Hänen tutkimukseensa osallistuneista pojista noin 70 % oli jokin ulkoinen poikkeavuus, joka yleisesti määritellään johtavan kiusaamiseen. Yhteinen fyysinen tekijä kiusatuilla oli heidän pienempi fyysinen kokonsa kiusaajiin verrattuna. Onkin tiedossa, että useimmiten kiusatuksi joutuvat ikäisiinsä verrattuna fyysi-

sesti heikommät yksilöt. Näin ollessa kiusaamiselle tyypillinen epätasapainotilanne fyysisten ominaisuuksien osalta toteutuu.

Kiusatun keskeinen ominaisuus joutua kiusatuksi on kuitenkin hänen erilaisuutensa. Kuten yllä todettiin, ei ole olemassa tiettyä erilaisuuden piirrettä, joka varmasti johtaisi kiusaamiseen. Päivi Hamarus (2009, 132) toteaa kiusaajien luovan kiusatulle erilaisuutta yhteisön muihin jäseniin nähden. Mikäli kiusatussa henkilössä ei ole muista korostuvaa erilaisuutta, se voidaan tuottaa hänelle muiden toimesta. Kiusaaminen alkaa havaitusta erilaisuudesta, joka nimetään kiusaamisen syyksi ja siihen aletaan liittää muita kiusaamisen muotoja. Tuotettu erilaisuus voi liittyä lähes mihin tahansa kiusatun olemuksessa tai tekemisessä. Esimerkiksi koulussa hyvin menestyvä oppilas saattaa joutua koulumenestyksensä takia kiusaamisen kohteeksi. Kiusaaminen kohdistuu hänen todellisuudessa esimerkilliseen käytökseensä koulussa, josta syntyneestä erilaisuudesta hän pahentuneen kiusaamisen takia haluaa eroon. Kiusattu saattaa muuttaa käytöstään suuntaan, jolla pyrkii pääsemään kiusaajien suosioon. Muutoksen tapahduttua kiusaamiseen etsitään uusi syy. Nyt kiusattu on muiden matkija.

Nuorten yhteisökuultuureissa erilaisuuteen liittyvät ominaisuudet ovat huomattavan kielteisiä ja vastakohtatavoiteltavia sekä arvostettuja. Näin kiusatun erilaisuus ja kiusaamiseen johtavat syyt liittyvät usein yhteisön kulttuurisiin arvostuksiin. Näistä arvotuksista harva haluaa koulussa poiketa, joten niitä myötäilläään voimakkaasti. Mikäli koulun oppilaskulttuurissa arvostetaan tietynlaista pukeutumista, siitä poikkeava altistaa itsensä erilaisuudesta johtuvalle kiusaamiselle. Ei ole siis ihme, että nuoret pukeutuvat koulussa hyvin samalla tavalla. Myös oppitunneilla käyttäytymiseen voivat vaikuttaa oppilaita mahdollisesti ohjailevat oppilaskulttuuriset tekijät. Jos menestyminen sekä aktiivisuus koulussa on leimattu erilaisuudeksi ja arvostuksien vastaiseksi, voi se näkyä tuntikäyttäytymisessä. Luokka käyttäytyy tunnilla merkittävän passiivisesti, koska osallistuvasta käytöksestä on tullut kielteinen ominaisuus oppilaiden kesken. (Hamarus 2006, 160; 2009, 132–133.)

Koulukiusaamisen uhrien reagointi kiusaamistilanteissa voidaan Olweuksen (1993, 32–33) tutkimuksen perusteella jakaa kahteen ryhmään. Selkeästi yleisempi uhrityyppi on

passiivisesti kiusaamiseen reagoiva uhri. He ovat hiljaisia, ahdistuneita ja välittävät käyttäytymisellään viestiä ulospäin, etteivät ryhdy tai kykene puolustautumaan kiusaajaan vastaan. Provokatiiviset uhrin ovat myös kiusaamisesta ahdistuneita, mutta he ovat kiusaajien tavoin itsekin aggressiivisia. Tätä uhrityyppiä leimaavat useimmiten laajemmatkin käyttäytymiseen liittyvät vaikeudet ja heillä on haasteellinen suhde myös muihin luokan oppilaisiin.

2.4.3 Muut roolit kiusaamisprosessissa

Kiusaaminen on koko luokkaa koskeva prosessi, johon ovat jollain tavalla osallisena lähes kaikki kyseisen luokan oppilaat. Kiusaamistapauksissa voidaan tunnistaa kiusaamisen ja kiusatun lisäksi muitakin rooleja. Osa lapsista ja nuorista on ainakin osittain tietoisesti valinnut roolinsa, mutta hän saattaa myös tiedostamatta tai haluamatta toimina kiusaajan vahvistajana. Vaikka luokassa kiusaamista ei yleisesti hyväksyttäisi, ryhmässä luokan jäsenet tulevat usein toimineeksi tavoilla, joiden välitykselle he mahdollistavat kiusaamisen.

Apuri on oppilas, keneltä kiusaaja saa tukea toiminnalleen. Ilman apuria kiusaamista ei luokassa välttämättä tapahdu, sillä vain todella harvoin kiusaaja aloittaa kiusaamisen tai jatkaa sitä täysin yksin. Apuri kuuluu kiusaajan läheiseen ydinryhmään ja osoittaa toiminnallaan kiintymystä sekä uskollisuutta kiusaajaa kohtaan. Hän ei itse aloita kiusaamista, mutta menee siihen aktiivisesti mukaan. Myös vahvistaja tukee kiusaajan toimintaa, ei kuitenkaan yhtä aktiivisesti kuin kiusaajan apuri. Tämän roolin toiminnassa on olennaista kiusaajan toiminnan vahvistaminen antamalla myönteistä palautetta kiusaajalle olemalla läsnä kiusaamistilanteissa ja nauramalla kiusaajan toimille. (Salmivalli 1998, 52.)

Puolustaja on henkilö, joka asettuu kiusatun puolelle. Hän osoittaa tukensa kiusatulle yrittämällä ehkäistä tai lopettaa alkaneen kiusaamisen. Puolustajalla on myös mahdollisuus kaventaa kiusaajien mahdollisuuksia kiusata ottamalla uhri mukaan omaan seuraansa. Kiusaajaa uhmaava toiminta osoittaa kiusatun puolustajalta itsenäistä ja rohkeaa

muista riippumatonta toimintaa senkin uhalla, että riski häneen kohdistuvaan kiusaamiseen kasvaa. (Salmivalli 1998, 52; Soilamo 2006, 88.)

Kiusaamistilanteesta täysin ulkopuolisen oppilaan tarkastelu on jokseenkin kaksijakoista. Salmivalli (1998, 52) määrittelee ulkopuoliseksi oppilaan, joka ei osallistu tai puutu kiusaamistilanteeseen vaan pysyttelee siitä loitommalla. Kuitenkin näin tekemällä kyseinen oppilas tekee epäsuoran kannanoton kiusaamiseen. Hän asettuu kiusaamistilanteesta kauemmas, minkä voi tietystä näkökulmasta tulkita haluttomuudeksi puuttua kiusaamiseen eli hän hiljaisesti hyväksyy tapahtuman. Sivulle vetäytymisen taustalla on myös pelko omasta turvallisuudesta ja kiusan kohteeksi joutumisesta. (Salmivalli 1998, 52; Soilamo 2006, 88.)

2.4.4 Tytöt ja pojat kiusaajina

Kiusaamisen yhteydessä aggressio määritellään tarkoitukselliseksi toiminnaksi, joka tähtää toisen henkilön fyysiseen tai psyykkiseen satuttamiseen. Tytöt ja pojat ilmaisevat aggressioitaan eri tavoin ja siitä johtuen sukupuolten välillä on eroja myös kiusaamisen muodoissa. Toisistaan poikkeaville aggressiokäyttämiselle Salmivalli (1998) löytää tutkimuksessaan kaksi keskeistä selitystä.

Erityisesti tyttöjen keskuudessa kiusaamisen muotona ilmenevä haukkuminen, nimittely ja juorujen levittäminen määritellään epäsuoraksi aggressioksi. Tämän kiusaamisen harjoittaminen edellyttää sosiaalista älykkyyttä, jota tytöillä on poikia enemmän. Sosiaalisella älykkyydellä tarkoitetaan ihmissuhdetietotaitoja, joiden avulla niitä taitavasti käyttävä lapsi tai nuori kykene esimerkiksi vaikuttamaan ryhmänsä jäsenten mielipiteisiin ja suhtautumisiin tiettyä henkilö kohtaan. Sosiaalisen älykkyyden avulla on mahdollista kielteisten ja toisia vahingoittavien päämäärien lisäksi ylläpitää myönteisiä sekä syvällisiä vuorovaikutussuhteita. (Salmivalli 1998, 35–43.)

Toisena, ehkä edellistäkin selittävämpänä, sukupuolten aggressiokäyttäytymisen erojen syynä on kulttuurimme sukupuoleen sidonnainen ja tietynlaiseen käyttäytymiseen ohjaavat normit. Tyttöjen avointa fyysiseen kontaktiin johtavaa aggressiivisuutta ei kult-

tuurissamme juurikaan hyväksytä. Sukupuoliroolit saavat tytöt välttämään näkyvää aggressiivisuutta ja siihen reagoidaankin herkemmin kuin poikien keskinäiseen aggressiiviseen toimintaan. Näin ollen tytöt joutuvat jo lähtökohtaisesti käyttämään huomaamattomampia keinoja kiusatessaan tai muita negatiivisia tunteita ilmaistessaan. (Salmivalli 1998, 44.)

Yllä mainittujen aggressiivisuuksien ilmentymien johdosta kiusaamisen muodot ovat siis sukupuolten välillä yleistäen erilaisia. Tyttöjen keskinäinen kiusaaminen on luonteeltaan hiljaisempaa ja henkilökohtaisempaa kuin poikien. Pahan puhuminen, juoruilu ja eristäminen ovat kiusaamisen tapoina haastavia huomata ulkopuolelta. Vastaavasti poikien kiusaaminen on helpommin havaittavaa. Heillä kiusaaminen on usein fyysistä voimakoettelua ja tunnustetun aseman hakemista ryhmässä. Huomioitavaa on, että kiusaamisen muodot sukupuolten välillä eivät ole näin selkeästi jakautuneet. Poikien keskuudessa sosiaalinen kiusaaminen on myös yleistä erityisesti verkkokiusaamistapauksissa. Tyttöjen kesken ilmenee myös fyysistä väkivaltaa, suhteellisen harvoin kuitenkin. (Hamarus 2012, 38; Höistad 2003, 94–96; Salmivalli 1998, 38.)

2.5 Kiusaamisen tyypilliset muodot

Koulussa kiusaamista tapahtuu useissa eri paikoissa ja erilaisissa tilanteissa. Mäntylän, Kivelän, Ollilan ja Perttolan (2013, 33–35) teettämän laajan kyselyn mukaan koulussa kiusaamistapauksia ilmenee selvästi eniten välitunneilla. Kyselyyn vastanneista koululaisista 75 prosenttia koki, että välitunneilla kiusataan usein. Seuraavat tilanteet, joissa kiusaamista tapahtui todennäköisimmin olivat siirtymätilanteet ja oppitunnit. Siirtymätilanteissa kiusaamista koki tapahtuvan usein 46 prosenttia ja oppitunneilla 42 prosenttia vastaajista. (Mäntylä, Kivelä, Ollila & Perttola 2013, 35.) Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2008) kyselyn mukaan kiusaamista tapahtuu eniten välitunneilla ja seuraavaksi oppitunneilla.

Hamarus (2008, 2012), Höistad (2003) ja Pörhölä (2008) jaottelevat kiusaamisen suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen sekä edelleen fyysiseen, henkiseen ja sosiaaliseen haitantekoon. Suora kiusaaminen voi kyseisten tutkijoiden mukaan olla joko fyysistä tai

henkistä kiusaamista. Fyysinen haitanteko voi ilmetä lyömisenä, potkimisena tai kiusatun tavaroiden ja omaisuuden varastamisena. Myös henkinen kiusaaminen voi tapahtua suoraan esimerkiksi verbaalisena uhkailuna, haukkumisena tai kiristämisenä. Epäsuorana henkisenä kiusaamisena pidetään juorujen levittelyä, selän takana pahan puhumista, monimerkityksellisiä viestejä, eleitä ja katseita. Sosiaalinen kiusaaminen on myös epäsuoran kiusaamisen muoto, jossa tavoitteena on uhrin satuttaminen kiertoteitse. Tällöin toiminnan piirteinä ovat kiusatun vuorovaikutussuhteiden vahingoittaminen selän takana puhumisella, juorujen levittämisenä tai eristämällä hänet pois joukosta. Epäsuoralla kiusaamiselle pyritään vaikuttamaan siihen, mitä kiusatun ympärillä olevat ajattelevat uhrista ja miten he käyttäytyvät häntä kohtaan. (Hamarus 2008, 45; 2012, 38–39; Höistad 2008, 80–91; Pörhölä 2008, 95.)

Päivi Hamarus (2006) tyypittelee väitöskirjassaan kiusaamisen muotoja yläkouluikäisiltä oppilailta kerätyn aineiston perusteella. Väitöskirjan aineistossa 7.–9.-luokkalaiset oppilaat kuvaavat kahdeksan erilaista kiusaamisen ilmenemismuotoa. Kirjassaan *Koulukiusaaminen – huomaa, puutu ja ehkäise* (2008) Hamarus tarkastelee samaisia, väitöskirjastaan peräisin olevia kiusaamisen toimintapiirteitä. Tarkastelen alla niitä kiusaamisen ilmenemismuotoja, joista on löydettävissä selkeitä yhteneväisyyksiä verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen. Itse verkkokiusaamista ja sen ominaispiirteitä käsittelemme tarkemmin luvussa *Verkkokiusaaminen*.

2.5.1 Prosessikiusaaminen

Prosessikiusaaminen eli vähitellen kehittyvä kiusaaminen alkaa kehittyä kouluyhteisössä ensimmäisistä tapaamisista lähtien. Uusi luokka muodostaa oppilaille uuden yhteisön, johon kaikki haluavat kuulua. Edellä mainitulla testaamisella luokan jäsenet käyvät toisiaan läpi tarkkaillen, kuinka kukin oppilas reagoi itseensä kohdistuvaan vitsailuun ja piikittelyyn. Testaamisen avulla luokasta nousevat esille myös yleisistä oppilaskulttuurin normeista poikkeavat oppilaat, jotka ovat suurimmassa riskissä tulla kiusatuksi. (Hamarus 2006, 69–76; 2008, 56–65.)

Kiusaaminen etenee testaamisesta huumorisävytteisiin heittoihin, jotka naamioidaan aikuisille leikiksi tai vitsailuksi. Heitot tuottavat yhteisölle hauskuutta ja niiden olemassaolo tulee näin perustelluksi. Verbaalisten heittojen muuttuminen kiusaamiseksi on ulkopuolisen vaikea määrittellä. Oppilaiden kesken toimintaan puuttuminen saattaa johtaa sosiaaliseen rangaistukseen eli esimerkiksi julkiseen nolaamiseen. Heittoihin ja vitsailuun alkaa sisältyä nopeasti piirteitä haukkumisesta, herjaamisesta ja sanallisesta alistamisesta. Tätä jatkettaessa luokka- ja kouluyhteisölle muodostuu kuva kiusatusta tietynlaisena oppilaana. Luotu kuva, sosiaalinen mielikuva ja maine määrittävät kiusattua oppilasta koulussa ja saattavat luoda hänelle koulun sisäisen toiseuden. (Hamarus 2006, 69–76; 2008, 56–65.)

Prosessina kiusaaminen tarvitsee jatkuvasti uusia sisältöjä ja kovempia keinoja. Usein mukaan tulee fyysisen kiusaamisen piirteitä. Tällöin prosessi on edennyt niin pitkälle, että se huomataan ulkoapäin. Mikäli sitä ei vielä tässä vaiheessa huomata, saattaa kiusaaminen kulminoitua kiusatun epätoivoiseen tekoon, jonka tavoitteena on aikuisten huomion tavoittaminen. (Hamarus 2006, 69–76; 2008, 56–65.)

2.5.2 Sanallinen kiusaaminen

Kiusaamisen muotoja kartoittavissa tutkimuksissa (kts. Mäntylä, Kivelä, Ollila & Pertola 2013; Liikala 2015) sanallisen kiusaamisen on todettu olevan yleisin kiusaamisen muoto. Sanallinen tai verbaalinen kiusaaminen käsittää haukkumisen, nimittelyn, pilkkaamisen ja myös halventavan tavan puhua toiselle. Usein sanalliseen kiusaamiseen sisältyy myös epäsuoraa kiusaamista kuten esimerkiksi juoruilua ja huhujen levittämistä. Keskeisenä tavoitteena on kiusatun halveksunta. (Hamarus 2006, 78.)

Kiusaaminen voi pysyä sanallisena haitantekona tai siitä voi kehittyä aikaisemmin kuvaillun etenevän kiusaamisen prosessi. Tällöin kiusaamiseen tulee mukaan muita kiusaamisen muotoja. Useimmiten sanallisen kiusaamisen seurauksena toiminta etenee fyysiseen kiusaamiseen ja väkivaltaan. (Hamarus 2008, 46–48.)

2.5.3 Syrjintä ja eristäminen

Lapset ja nuoret tarkkailevat kouluyhteisönsä jäseniä ja yksilöiden eroavaisuudet huomataan helposti. Poikkeavuudet muista voivat liittyä arvoihin, mielipiteisiin, asenteisiin, pukeutumiseen tai muihin koulun oppilaskulttuurisiin piirteisiin. Nuoret ovat useasti tietoisia muodissa olevista nuorisokulttuurisista trendeistä. Näistä poikkeava oppilas on vaarassa jäädä suljetuksi ulkopuolelle ryhmistä. Myös luokkien sisällä vallitsee kulttuurisia ihanteita, joita suurin osa oppilaista pyrkii noudattamaan. Muista poikkeavista oppilasta keskustellaan muiden kesken, mikä vahvistaa yleistä mielipidettä kulttuurin mukaisista ihanteista. Syrjintään ei välttämättä sisälly minkäänlaista aktiivista huomattavaa toimintaa, vaan kyseinen oppilas yhteisöllisesti jätetään ryhmien ulkopuolelle. (Hamarus 2008, 47–48.)

Syrjinnästä voi pahimmillaan seurata yhteisöstä eristäminen. Syrjinnästä syntynyt toiminta saattaa laajentua koko yhteisöön eikä kukaan halua olla tekemisissä kiusatun kanssa. Myös oppilaat, jotka eivät aktiivisesti kiusaa, eivät sosiaalisen paineen alla halua olla kiusatun kanssa tekemisissä. (Hamarus 2006, 79–82.)

2.5.4 Häirintä

Ei-toivottu ja yksipuolinen sukupuoleen liittyvä sanallinen tai fyysinen lähestyminen voidaan määritellä seksuaaliseksi häirinnäksi. Sinänsä sukupuoliselle häirinnälle ja koulukiusaamiselle on omat määritelmänsä, mutta ne eivät ole kuitenkaan täysin toisistaan erillisiä ilmiöitä. Oleellista häirintätapauksessa on oppilaan oma kokemus tilanteesta. (Hamarus 2008, 70.)

Hamaruksen (2008, 70–71) mukaan häirinnässä on kyse heikomman ja vahvemman kohtaamisesta. Piiloisen tai avoimen häirinnän kohteena ovat useimmiten tytöt, mikä saattaa johtua sukupuolten välisestä fyysisen voiman eroista. Niin kiusaamis- kuin häirintätapauksissa koulun selkeä ja näkyvä puuttuminen tilanteeseen on keskeistä tapaus-ten selvittämisessä ja ennaltaehkäisemisessä.

3 VERKKOKIUSAAMINEN

Tutkimukseni kohteena olevia yhdeksäsluokkalaisia oppilaita voidaan kutsua diginatiiveiksi. He ovat 1980-luvun jälkeen syntyneitä nuoria, joiden elämässä tietokoneet, puhelin ja internet ovat olleet aina olemassa. (Haasio 2013, 59.) Tästä hyvänä esimerkkinä on nuorten nopea kyky omaksua kehittyvien teknologisten laitteiden uusimmat uutuudet aikuisia helpommin ja luontaisemmin.

Merkittävä osuus nuorten sosiaalisista kohtaamisesta tapahtuu sekä syntyy internetin sosiaalisissa medioissa. On siis itsestään selvää, että lapset ja nuoret viettävät siellä paljon aikaa. Kaikki ovat netissä. Tutkimukseni kannalta sosiaalisen median määrittely on olennaista. Kuitenkin sen jatkuva muuttuminen palveluiden, sivustojen ja käyttötapojen suhteen tekee määrittelystä haastavaa. Saarikoski, Suominen, Turtiainen ja Östman (2013, 13–17) määrittelevät kirjassaan sosiaalista mediaa erilaisista näkökulmista. Heidän mukaansa sosiaalinen media tukeutuu tiettyihin kansainvälisiin palveluihin, jotka perustavat toimintansa sisältöjen jakamiseen sekä verkostojen ja yhteisöjen rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Hyvänä esimerkkinä Facebook. Nämä sovellukset rakentuvat Web 2.0 -pohjaisille alustoille, jotka mahdollistavat käyttäjälähtöisen sisällönluomisen ja jakamisen.

Laitteiden ja sosiaalisen median kehitys on tuonut mukanaan paljon yhteisöllisyyttä ja tiedon saantia parantavia ominaisuuksia. Valitettavasti kehityksessä on mukana myös varjopuolia. Yhä useammalla nuorella on aktiivisessa käytössä älypuhelin, jossa yhdistyvät internetin, puhelimen ja kameran tekniset ominaisuudet. Se ei sinänsä ole kehityksen haittapuoli vaan se, että näiden laitteiden välityksellä käytettävät sivustot ja sovellukset ovat mahdollistaneet uusia ja monimuotoisia kiusaamisen välineitä ja kanavia. (Huhtala & Herkama 2012, 28.)

Verkkokiusaaminen on verkon ja siihen liitettyjen laitteiden välityksellä tapahtuvaa kiusaamista. 2000-luvulla voimakkaasti yleistyneellä kiusaamisen muodolla on paljon perinteistä kiusaamista muistuttavia piirteitä. Myös siinä ovat toiminnan piirteinä nega-

tiiviset teot sekä osapuolten voimasuhteiden epätasapaino. Perinteisen kiusaamisen yleisimmät muodot nimittely ja haukkuminen sekä syrjintä ovat sovellettuina yleisiä verkkokiusaamisen muotoja. Sivustoilla, sovelluksissa ja pikaviestien välityksellä kohdetta nimitellään, halveksitaan ja syrjitään koko verkkoyhteisön silmissä. (Mäntylä ym. 2013, 22-25; Oksanen & Näre 2006, 116.)

3.1 Uuden kiusaamisen muodon erityispiirteet

Verkkokiusaamisen ja niin sanottu perinteinen kiusaaminen ovat muodoiltaan suhteellisen samankaltaisia. Perinteisen kiusaamisen yleisimmät muodot ovat tunnistettavissa verkkokiusaamisen tyypillisestä muodoista kyseiseen ilmiöön sovellettuina. Internetissä ja sen välityksellä tapahtuvalla kiusaamisella on kuitenkin ominaiset muotonsa, jotka tekevät siitä jopa perinteistä kiusaamista raastavamman kiusaamisen muodon. Forss (2014, 36) mainitseekin verkkokiusaamisen rikkoneen koulukiusaamiseen, ja kiusaamiseen yleensä, liitetyn ajan ja paikan käsitteet. Aikaisemmin koulun pihalle rajautunut kiusaaminen voi mahdollisesti jatkaa nyt sosiaalisessa mediassa. Kiusattu voi pahimmillaan kokea kiusaamista netin välityksellä yötä päivää.

Verkkokiusaaminen voidaan pääpiirteittäin jakaa kahteen osaan: puhelimen välityksellä tapahtuvaan tai internetissä tapahtuvaan kiusaamiseen. Mainittuja piirteitä yhdistävä tekijä on yhteys viestisovelluksiin sekä muihin sosiaalisiin ympäristöihin. Internetin sosiaalisissa sovelluksissa tapahtuva kiusaaminen sijoittuu useimmiten yhteisöpalvelusivustoille, kuvagallerioihin, chateihin tai vuorovaikutteisiin pelitilanteisiin. Puhelimen välityksellä kiusaaminen tarkoittaa pilasoittoja tai häiritsevien viestien lähettelyä. Viestit voivat sisältää uhkailua sekä puhelimella otettujen kuvien tai videoiden levittämistä. (Huhtala 2013, 45; Huhtala & Herkama 2012, 30; Vandebosch & Van Cleemput 2008, 500–501.)

Eri tutkijat ja asiantuntijat ovat tarkastelleet verkkokiusaamiselle tyypillisiä piirteitä vaihtelevista näkökulmista. Nettipoliisina toimiva Marko Forss (2014, 35–46) esittää kirjassaan omien kokemuksiansa ja tutkimuksiansa perusteella keskeisiä verkkokiusaamisen ilmenemismuotoa. Niistä erityisesti kollektiivista nettikiusaamista esiintyy nuor-

ten keskuudessa. Sen kohteeksi nuori voi joutua samoista syistä kuin kiusatuksi yleensäkin. Persoonallisuuteen liittyvän tai fyysisen erilaisuuden lisäksi käyttäytyminen internetissä voi laukaista kiusaamisen. Kommentit ja ladattu sisältö voivat kiinnittää kiusaajien huomion. Kollektiiviseen nettikiusaamiseen osallistuu sanamukaisesti useita lapsia tai nuoria. Osa kiusaa ja osa seuraa sivusta "hiljaisina hyväksyjinä". Mitä suurempi yleisö kiusaamista netissä seuraa, sitä negatiivisempi vaikutus sillä on kiusattuun. (Forss 2014, 39.)

Vastaavasti Lankshear ja Knobel (2010, xiii) sekä Huhtala (2013, 45) luokittelevat verkkokiusaamisen konkreettisiksi muodoiksi esimerkiksi:

- pilkkaavien viestien lähettäminen, muun muassa henkilön yksityisasioiden ja juurujen levittäminen
- uhkailu
- identiteetin varastaminen netissä eli toisena esiintyminen
- sosiaalisissa ympäristöissä ryhmän ulkopuolelle sulkeminen
- kuvien manipulointi ja levittäminen

Perinteiseen kiusaamiseen ja sen aikaisemmin tarkasteltuihin (kts. luku 2 *Koulukiusaaminen ilmiönä*) muotoihin verrattuna suurin muutos on tapahtunut kiusaamisen ympäristöissä, jotka ovat laajentuneet niin paljon, että kiusaamista on lähes mahdotonta pae-ta. Samaan aikaan sosiaalisen median tunnustettu vahvuus onkin, että siihen on pääsy lähes joka paikassa. (Siivola 2012, 44). Myöskin kiusaamisen jatkuvuus sekä viestien ja kuvien säilyminen internetissä luo kiusaamiselle uudenlaisen luonteen. Kiusaamiseen käytetyn materiaalin, kuvien ja viestien, poistaminen sivustoilta ei välttämättä onnistu. On lähes mahdotonta tietää, kuinka monelle ja kuinka laajalle materiaali on todellisuudessa levinnyt. Näin kiusaaminen saattaa alkaa elää omaa elämäänsä netissä kiusatun jopa kiusaajankin tietämättä. (Lämsä 2009, 66.) Verkkokiusaaminen on siis perinteistä kiusaamista julkisempi ilmiö juuri sen helposti tavoittaman suuren yleisön takia. Verkkokiusaaminen saattaa vaikuttaa nuoreen kasvotusten tapahtuvaa kiusaamista voimakkaammin. Nuoren maineen menetys verkkokiusaamisen seurauksena on mahdollisesti

pysyväämpää kuin koulussa tapahtuvassa kiusaamisessa juuri materiaalin internetissä pysyvyyden takia. (Huhtala & Herkama 2012, 45.)

Helen Cowie ja Dawn Jennifer nimeävät kirjassaan *New perspectives on bullying* (2008, 10) neljä keskeisintä tekijää, jotka erottavat nettikiusaamisen muista kiusaamisen muodoista. Soittamalla, viesteillä, sovelluksilla ja sosiaalisen median sivustoilla kiusaaminen tapahtuu useimmiten anonyymisti, jolloin kiusatulla ei välttämättä ole tietoa siitä, kuka kiusaaja on. Toiseksi kiusaaminen verkossa saa nopeasti huomattavasti suuremman yleisön kuin esimerkiksi koulussa. Kolmas erottava tekijä on internetin perusominaisuus, tietojen, sivustojen ja henkilöiden ympärivuorokautinen tavoitettavuus. Kiusaajan näkökulmasta kiusattu on tavoitettavissa milloin tahansa. Viimeiseksi Cowie ja Jennifer nostavat esille havainnon internetissä tapahtuvan kiusaamisen seuraajien osallisuudesta kiusaamiseen. Koulussa kiusaamisen tai verkkokiusaamisen seuraajat saattavat osallistua jopa huomaamattaan kiusaamiseen kuvaamalla tai jakamalla kiusaamistapahutuksia puhelinten tai sovellusten välityksellä. (Cowie & Jennifer 2008, 10.)

3.2 Internetin nopeasti muuttuvat kiusaamisen ympäristöt

Erityisesti yläasteikäiset nuoret käyttävät internetiä ja sen tarjoamia sivustoja sekä sovelluksia monipuolisesti ja aktiivisesti. Nuoret omaksuvat ja ottavat nopeasti käyttöön uusia sovelluksia, joiden välityksellä he lähettelevät viestejä, kuvia ja videoita, muodostavat ryhmiä sekä löytävät uusia tuttavuuksia. Rovaniemellä vastaajajoukkona toimineet yhdeksäsluokkalaiset käyttivät vähintään kolmea sovellusta, joiden perimmäinen käyttötarkoitus oli sama, esimerkiksi viestien lähettäminen tai kuvien lataaminen. Kuitenkin jokainen sovellus poikkesi toisesta jollain pienellä, mutta merkittävällä tavalla. Yhtä nopeasti kuin nuoret ottavat käyttöönsä uusia sovelluksia ja sivustoja, niitä myös poistetaan omien suosikkien joukosta. Jotkut sivustot tai sovellukset ovat sosiaalisen median käyttäjien käytössä vuosikausia, jotkut taas muutamia kuukausia.

Käsityksen nuorten nopeasti vaihtuvista suosikkisovelluksista saa tarkastelemalla aikaisemmissa aiheen tutkimuksissa nimettyjä sovelluksia tai sivustoja. Huhtalan (2007) pro gradu -tutkielmassa IRC-Galleria oli nuorten suosituin sivusto. Aarnion ja Multisillan

(2011, 11) laajassa kyselyssä IRC-Galleria ei noussut enää 7–20-vuotiaiden internetin käyttäjien suosituimpien sivustojen joukkoon. Kandidaatintutkielmassani (2014) IRC-Galleriaa ei mainittu kertaakaan.

Kaikissa sosiaalisen median palveluissa esiintyy kiusaamista ja niiden tavat eroavat palvelun käyttömahdollisuuksien mukaan (Forss 2014, 37). Ymmärtääkseen verkkokiusaamista ja sen muotoja, on tunnettava sosiaalisen median ympäristöjä, joissa nuoret viettävät aikaa ja kohtaavat toisia. Kandidaatintutkielmani mukaan suosituimmat sovellukset rovaniemeläisten yhdeksäsluokkalaisten keskuudessa olivat viestisovellus WhatsApp, kuvapalvelu Instagram ja Facebook. Myös Forss (2014, 38) on samoilla linjoilla suosittujen sovelluksien suhteen. Hän nostaa esille WhatsApp:in ja Facebook:in lisäksi Ask.fm:n. Esittelen alla lyhyesti ne sovellukset ja sivustot, joita ajankohtaisten tutkimuksien sekä omien tietojeni perusteella oletan esiintyvän pro gradu -tutkielmani aiheistossa verkkokiusaamisen ympäristöinä.

Facebook on säilyttänyt asemansa yhtenä suosituimpana sivustona jo kymmenen vuoden ajan. Sivustolla käyttäjät keskustelevat kavereiden kanssa, kommentoivat heidän tilapäivityksiään ja lisättyjä kuvia, seuraavat julkisuuden henkilöitä sekä tekevät omia päivityksiä. Facebookin suosio perustuu suurimmaksi osaksi sen yhteisöllisyyteen sekä käyttäjien oman elämän esiin tuomiseen siellä saatujen arvostuksien ja merkityksien kautta. Facebookissa jokainen luo oman sosiaalisen verkostonsa, jonka keskipisteitä he itse ovat. Tätä kautta heillä on mahdollisuus saada huomioita muilta omiin tekemisiinsä ja tuotoksiinsa. Positiivisena seurauksena käyttäjällä on voimaannuttava tunne saadusta julkisesta huomioista. Lasten ja nuorten keskuudessa Facebook luo merkityksiä sosiaalisiin suhteisiin ja niiden hierarkiaan. Facebook-kavereiden ja saadun huomion perusteella luokitellaan suosittu ihmiset. Heitä, joilla on eniten kavereita sovelluksessa ja joiden päivityksistä ja kuvista tykätään eniten, pidetään suosituimpina myös Facebookin ulkopuolella. (Dalsgaard 2008, 9; Dijck, 2011, 167.) Kiusaaminen Facebookissa on useimmiten kuvien ilkeää kommentointia, ryhmien luomista ja niistä poissulkemista ja haukkumista sekä kiusattuna esiintymistä valeprofiilien kautta.

WhatsApp on yksi suosituimmista ja eniten käytössä olevista viestisovelluksista sekä nuorten että aikuisten keskuudessa. Sovelluksen avulla käyttäjä voi lähettää toiselle käyttäjälle viestejä, kuvia ja videoita internetin välityksellä maksutta. WhatsApp:n suosion perustana onkin sen ilmainen käyttö verrattuna perinteisiin teksti- ja multimediaviesteihin. Sovelluksessa on mahdollista luoda viestiryhmiä, jolloin kaikki ryhmään kuuluvat saavat kaikkien lähettämät viestit. Kiusaaminen WhatsApp:n välityksellä nettikiusaamisen muotona on jo sen verran yleinen, että poliisille on tullut asiasta useita yhteydenottoja. Kiusaamiseen käytetyt kuvat ja videot leviävät viestien välityksellä nopeasti kymmenille vastaanottajille. (Husu, 2014.)

Yhteisöpalvelu *Ask.fm* on saanut paljon kritiikkiä siellä alkaneiden kiusaamistapauksien dramaattisista seurauksista. Sivustolle luoduilta käyttäjäprofiileilta eli toisilta nuorilta voi kysyä anonyymisti mitä tahansa. Vähäisen valvonnan ja anonyymiteetin takia herjauksia ja aggressiivisiä viestejä lähetetään paljon.

Snapchat on uusi sovellus, josta on tullut merkittävät suosittu nuorten käyttäjien keskuudessa. Sovellukseen ladataan kuvia ja videoita, kuten vastaaviin muihinkin palveluihin. Ero Snapchat:in ja muiden sovelluksien välillä on siinä, että sovellus ei tallenna käyttäjiensä lataamaa sisältöä pitkäaikaisesti. Enintään kymmenen sekunnin mittaiset videot tai kuvaviestit katoavat palvelusta 24 tunnin jälkeen. Toiset käyttäjät voivat nähdä palveluun ladatun kuvan tai videon vain yhden kerran.

Näin ollen Snapchat eroaa merkittävästi muista vastaavista sovelluksista. Se myös toimii vasten yleistä ajatusta ladatun materiaalin pysyvyydestä internetissä. Verkko-kiusaamisen näkökulmasta tarkasteltuna juuri tämä tekee sovelluksesta vaarallisen kiusaamisen välineen. Kiusatusta ladattu kuva tai video on kerran kaikkien nähtävillä, mutta jälkikäteen esimerkiksi opettaja tai aikuinen ei kyseistä materiaalia pysty näkemään. Sovellus aiheuttaakin haasteita kiusaamistapauksien selvittämiseen, koska todistusaineistoa kiusaamisesta Snapchat:stä on lähtökohtaisesti vaikea saada.

3.3 Verkkokiusaamiseen puuttumisen haasteellisuus

Verkkokiusaamiseen puuttuminen koetaan kouluissa ja kotona haasteelliseksi monesta syystä. Yhteisenä tekijänä on aikuisten, kotona vanhempien ja koulussa opettajien vähaisen tiedot sekä taidot verkkokiusaamisesta ilmiönä. Lasten ja nuorten on vaikea saada koettuun kiusaamiseen tukea aikuisilta, jotka eivät osaa puuttua tilanteeseen vaadituin keinoin. Vastaavasti aikuiset koulussa ja varsinkin kotona saattavat kokea riittämättömyyden tunnetta kyvyttömyydestään auttaa kiusattua. Jotta aikuiset osaisivat ennaltaehkäistä ja puuttua verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen, tulee heillä olla käsitys siitä, missä ja miten kiusaamista tapahtuu. Taitavina internetin sovelluksien ja sivustojen käyttäjinä kiusaajat osaavat toimia niissä ympäristöissä, joissa aikuiset eivät ole. Marko Forss (2014, 38) toteaaakin olevan melko harvinaista, että kiusattua nuorta haukuttaisiin hänen Facebook-seinällään, koska sieltä todennäköisesti löytyvät hänen vanhempansa.

Oksanen ja Näreen (2006, 36–37) mukaan nuorten ja aikuisten välisten poikkeavien käsityksien taustalla on nuorten ja aikuisten välille syntynyt teknologinen kuilu. Tämän on aiheuttanut nopeasti kiihtynyt teknologinen kehitys sekä laitteiden käyttöönotto, mistä johtuen vanhemmat ja lapset ovat kasvaneet merkittävästi erilaisissa mediamaailmoissa. Vanhemmat ovat kasvaneet aikana, jolloin mediaympäristöä hallitsi televisio. Tämän päivän lapset ja nuoret ovat taas syntyneet monimuotoiseen ja moniulotteiseen mediamaailmaan, jossa kehittyneet ja keskenään toimivat laitteet ovat eräänlaisia perheenjäseniä. (Oksanen & Näre 2006, 36–37.)

Haasio ja Haasio (2008, 11–12) tuovat kirjassaan esille näkökulmia ja syitä nuorten ja aikuisten erilaisille käsityksille. Osa aikuisista ja opettajista kokee tietämyksensä ja osaamisensa internetistä puutteelliseksi ja tästä syystä suhtautuvat siihen jopa pelonsekaisin tuntein. Nuorten ja aikuisten käsitysten ja tietämyksen edes osittain samalle tasolle saattamiseksi niin vanhempien kuin opettajienkin tulisi tuntea sivustot, sovellukset ja palvelut, joita nuoret käyttävät. Näin heidän olisi mahdollista reagoida lasten ja nuorten internetin käyttöön realistisesti ilman harhaluuloja ja pelkoja sekä opettaa ja kasvattaa heistä vastuullisia internetin käyttäjiä. (Haasio & Haasio, 2008, 11–12.)

Huhtalan ja Herkaman (2012, 43–45) tutkimuksen perusteella opettajat kuitenkin ymmärtävät verkkokiusaamisen olevan vakavasti otettava ilmiö. He pitivät sitä vaarallisena kiusaamisen muotoja pääpiirteittäin samoista syistä kuin aikaisemmassa tarkastelussa on käynyt ilmi. Tutkimukseen vastanneiden opettajien mielestä verkkokiusaamisesta tekee erityisen vakavaa kiusaamisen julkisuus sekä internetin puutteellinen valvonta.

3.4 Verkkokiusaamiseen liittyvä rikoksellisuus

Jokaisella oppilaalla on lainsäädännön tarjoama suoja kiusaamista vastaan, joka on säädetty perusopetuslaissa. Sen sisältämät säädökset velvoittavat koulutuksen järjestäjän tarjoamaan oppilaalle turvallisen opiskeluympäristön. Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden takaaminen on turvallisen opiskeluympäristön keskeisin piirre. Näistä huolimatta kiusaaminen koulussa saattaa yltyä rikosoikeudelliselle tasolle. Rikoslaki sisältää seuraavia rikosnimikkeitä, joita sovelletaan koulukiusaamistilanteiden käsitellessä: eriaisteiset pahoinpitelyt ja vammantuottamiset, uhkaukset, yksityisyyttä koskevan tiedon levittäminen, kunnianloukkaus ja vahingonteko. Huomioitavaa on että rikosoikeudellisessa vastuussa ovat 15 vuotta täyttäneet eli lähtökohtaisesti kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaiset oppilaat. (Hamarus 2008, 19–23.)

Tässä alaluvussa tarkastelen erityisesti verkkokiusaamiseen liittyvää rikoksellisuutta ja siihen liitettyjä tyypillisimpiä rikosnimikkeitä. Vaikka tässä keskityn juuri verkkokiusaamisen liittyviin rikoksiin, on muistettava, että myös perinteinen kiusaaminen ylittää usein tuomittavuuden ja rangaistavuuden rajan. Yllä mainituista rikosnimikkeistä useat ovat läsnä käsitellessä sekä kasvokkain tapahtuvan kiusaamisen että verkkokiusaamisen tapauksia. Erityisen tärkeää olisi, että sekä lapset ja nuoret että aikuiset tuntisivat kiusaamisen muotoihin liittyvät rikosnimikkeet. Näin jokainen taho tietäisi oma velvollisuutensa sekä oikeutensa. Myös moni mahdollinen kiusaaja varmasti jättäisi kiusaamisen pelottavien rikosnimikkeiden takia.

Marko Forss (2014, 187–210) nimeää kirjassaan *Fobban sosiaalisen median selviytymisopas* keskeisimmiksi verkkokiusaamisen rikosnimikkeiksi eriaisteiset kunnianloukkaukset, laittoman uhkauksen sekä viestirauhan rikkomisen. Edellä mainituista laitto-

mista uhkauksista tehdään verkkokiusaamistapauksiin liittyen eniten rikosilmoituksia poliisille. Uhkaus voidaan tehdä sosiaalisessa mediassa viestin, kuvan tai videon välityksellä. Esimerkiksi viestiin tai muokattuun kuvaan sisällytetty uhkaus henkilöön kohdistuvasta rikoksesta täyttää laittoman uhkauksen kriteerit. Laittoman uhkauksen täyttää myös toimi, jossa uhataan kohteena olevan henkilön lähimmäisten pahoinpitelyllä. Huomioitavaa on, että uhkauksen täyttymiseksi riittää kohteen subjektiivinen kokemus uhkauksesta syntyneestä pelosta tai vaarasta. (Forss 2014, 203–205.)

Kunnianloukkaus ja törkeä kunnianloukkaus ovat hyvin yleisiä verkossa tapahtuvan kiusaamisen muotoja. Erityisesti tyttöjen keskuudessa huhujen ja juorujen levittely sekä haukkuminen edustavat yleisimpien verkkokiusaamisen muotoja. Kunnianloukkaus on rangaistavaa, kun valheellisen tiedon levittämisen tarkoituksena on aiheuttaa vahinkoa ja kärsimystä sekä kohdistaa halveksuntaa kohteena olevaan henkilöön. Törkeä kunnianloukkauksen raja ylittyy sosiaalisessa mediassa yllättävän helposti. Kiusaamisessa käytetty materiaali leviää helposti ja nopeasti laajalle aiheuttaen näin kohteelleen suurta kärsimystä tai suurta vahinkoa, jotka ovat törkeän kunnianloukkauksen keskeiset kriteerit. (Forss 2014, 189–199.)

Huomattavaa häiriötä ja haittaa aiheuttavien häiriösoittojen, viestien ja muiden ei-toivottujen viestintäkeinojen käyttö täyttää tietyn rajan ylittäessään viestintärauhan rikkomisen merkistön. Häiriöpuheluiden ja viestin lähettely on nuorten keskuudessa yleistä. Kuitenkin rikosnimikkeen täyttymiseksi häiriköivän toiminnan on oltava huomattavan aktiivista, jolloin häiriösoittojen ja -viestien määrä on suuri.

4 KIUSAAMISEN YLEISYYS

Useiden tutkimuksien mukaan kiusaaminen kouluissa on kasvussa vuosi toisensa jälkeen (Mäntylä ym. 2013; Opetusministeriö 2008). Vuonna 2011 tehdyn kouluterveyskyselyssä selvitettiin 8.- ja 9.-luokkalaisten kiusaamiskokemusten määrää. Kerran viikossa kiusaamista pojista koki 9 prosenttia ja tytöistä 8 prosenttia. (Kouluterveyskysely 2011.) Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton raportti (2009) tuo esille ikävän totuuden siitä, kuinka suuri määrä oppilaita joutuu kiusatuksi koulussa.

Kiusattujen tarkka määrä vaihtelee tutkimuksesta riippuen. Christina Salmivallin (2010, 17) mukaan KiVa Koulu -hankkeen yhteydessä tehdyn kartoituksen mukaan toistuvasti kiusatuksi joutuvien peruskouluikäisten lasten ja nuorten osuus vaihtelee luokkatasosta riippuen 8–30 prosentin välillä. Opetusministeriön (2008, 15) julkaisussa Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007 todettiin kiusaamisen määrän kasvu. Vähintään kerran viikossa koulukiusaamisen kohteeksi joutuneiden peruskoulun kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaiden osuus kasvoi 6,5 prosentista 7,6 prosenttiin vuodesta 2000/2001 vuosiin 2006/2007.

Verkossa ja teknologialaitteiden välityksellä tapahtuva kiusaaminen on tutkimusten perusteella selvästi yleisempää kuin perinteinen kiusaaminen. Viisi koulua kattaneessa tutkimuksessa 31,3 prosenttia kuudesluokkalaisista oppilaista oli kokenut kiusaamista internetissä (Huhtala 2007, 58). Teoksessa *Truths and myths of cyber-bullying* Michel Walrave ja Wannes Heirman (2006, 45) tuovat esille nettikiusattujen suuren määrän. Heidän mukaansa Belgiassa kaikista kouluun käyvistä oppilaista joka kolmas on kokenut kiusaamista verkon välityksellä. Osaa oppilaista kiusataan vain verkossa, osaa verkon lisäksi myös sen ulkopuolella. Mäntylän ym. (2013) tutkimuksessa 1990-luvulla ja sen jälkeen syntyneistä koulukiusatuista 39 prosenttia oli kiusattu netissä.

Kandidaatintutkielmani aineisto tukee edellä esiteltyjä tutkimuksia sekä koulussa kasvo-
tusten että verkossa tapahtuneesta ja koetusta kiusaamisen huolestuttavasta määrästä. Aineistoni 16 oppilaista kaikki tiesivät tai tunsivat oppilaan, jota on kiusattu koulussa.

69 % tiesi tai tunsi henkilön koulusta, jota on kiusattu netissä ja 56 % vastaajista tiesi oppilaan, jota on kiusattu molemmissa ympäristöissä.

Verkkovälitteistä kiusaamista koskevista kysymyksistä saaduista vastauksista käy ilmi uuden kiusaamisen muodon yleisyys. Vastaajista 63 prosenttia kertoi nähneensä tai kokeneensa kiusaamista sivustoilla ja sovelluksissa, joita käyttää paljon. Kandidaatintutkimani tuloksia tarkastellessa on kuitenkin huomioitava suhteellisen pieni (n=16) vastaajajoukko, jonka seurauksena prosentuaaliset määrät ovat suhteellisen korkeita.

5 KOULUKIUSAAMISEN SEURAKSET

Väkivalta ja kiusaaminen jättävät aina jälkiä lapseen ja nuoreen ollen näin uhka yksilön kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille sekä terveelle ja tasapainoiselle elämälle (Lämsä 2009, 70). Koulukiusaamisen pitkäaikaisista seurauksista on kuitenkin verrattaen vähän tutkimusta. Selvää on, että varsinkin pitkittyneet kiusaamistapaukset ovat suuri kehityksellinen riski herkkyyksiässä olevalle koululaiselle. Myös yksittäisillä ja lyhyempiaikaisilla kiusaamisilla voi olla negatiivisia vaikutuksia yksilön elämän eri alueisiin, joiden hallinnan vaikeutuessa koko oman elämän hallinta saattaa kärsiä.

Hoiskon (2011) tutkimuksessa koulukiusaamisen jättämiksi jäljiksi osoittautuivat itsetunnon aleneminen, sosiaalinen eristäytyminen sekä mielenterveysongelmat. Kiusaaminen haittaa nuoren henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittymistä, joista monilla on merkittäviä rooleja yksilön tulevaisuuden elämänlaadun kannalta. Kokemukset kiusaamistilanteista saattavat heijastua aikuisuuteen, jolloin esimerkiksi koulussa syrjityksi tulleella ihmisellä on vaikeuksia solmia kestäviä sosiaalisia suhteista tai pärjätä kanssakäymistilanteissa muiden ihmisten kanssa. Tällaisiin vaikeuksiin liitetään usein myös pitkäaikainen työttömyys, toimeentulo-ongelmat sekä muita vakavia elämännhallinnallisia ongelmia. Varsinkin pitkäaikainen kiusaaminen voi aiheuttaa uhrin psyykeelle niin kovia paineita, että yksilöstä riippuen riskinä voi olla mielen sairastuminen ja siitä seurauksena esimerkiksi pyrkimys itsensä fyysiseen vahingoittamiseen. (Hoisko 2011, 67.)

Takizawa, Maughan ja Arseneault (2014) julkaisivat varsin merkittävän tutkimuksen kiusaamisen pitkäaikaisseurauksista. 50 vuotta kestäneeseen seurantatutkimukseen osallistui yli 7 700 henkilöä Englannissa, Walesissa ja Skotlannissa. Tutkimuksessa seurattiin lapsia, joiden vanhemmat olivat raportoineet kiusaamistapauksista. Näiden henkilöiden kokemuksia kiusaamisesta ja siitä mahdollisesti aiheutuneita traumoja kartoitettiin lapsuuden ja nuoruuden aikana 7, 11 ja 16 vuoden ikäisinä ja aikuisiällä 23, 33, 42, 45 ja 50 vuoden ikäisinä. (Takizawa, Maughan & Arseneault 2014, 777–778.)

Laaja tutkimusaineistoa vahvistaa, että kiusaaminen vaarantaa uhrin henkisen kehityksen sekä hyvinvoinnin. Varsinkin pitkään jatkuneesta kiusaamisesta kärsineet lapset kuuluvat aikuisikään asti huonon sosiaalisen, terveydellisen ja taloudellisen menestyksen riskiryhmään vuosikymmeniä kiusaamisen jälkeenkin. (Takizawa, Maughan & Arseneault 2014, 777.)

Takizawanin, Maughanin ja Arseneaultin (2014) tutkimuksen tulokset tuovat esille kiusaamisen raskaat seuraukset. Kiusaamisen uhreilla todettiin kohonnut riski levottomuuteen, lapsuus- ja murrosiän masennukseen, itsensä vahingoittamiseen ja itsemurhiin. Seurannassa mukana olleilla huomattiin myös kiusaamisen traumoihin yhteydessä olevia ongelmia ympäristöön sopeutumisessa ja mielenterveyshäiriöitä. Tutkimuksen tuloksissa havaittiin negatiivisia kiusaamisen seurauksia kaikissa seurannan ikäkontroleissa, lähes 40 vuotta varsinaisista kiusaamistapahtumista. Uhreilla osoittautui kohonneen psyykkisen stressin oireita sekä huonoa yleistä terveyttä 23 ja 50 vuoden iässä. 45 vuoden iässä kiusaamista kokeneilla ilmeni kohonnut riski levottomuuteen, masennukseen ja itsemurhaan. Kiusattujen 50 vuotiaiden joukossa kärsittiin huonosta elämän laadusta sekä nousi esille tyytymättömyyttä omaan siihen astiseen elämään. Samassa ikäryhmässä koettiin myös vaikeuksia ihmis- ja parisuhteiden luomiseen. Jatkuvasti kiusatuilla lapsilla oli keskimäärin alhaisempi koulutustaso keski-iässä kuin muilla saman ikäisillä. (Takizawa, Maughan & Arseneault 2014, 777–779.)

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukseni aineistot loivat minulle kattavan ymmärryksen vastaajien käsityksistä ja kokemuksista liittyen verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen. Vastaajajoukkojen, rovanie-
meläisten ja helsinkiläisten yhdeksäsluokkalaisten, vastauksista oli löydettävissä sekä eroavaisuuksia että yhteneväisyyksiä koskien tutkimuksen aiheena ollutta ilmiötä. Tässä vaiheessa haluan edelleen painottaa, että tutkimukseni tavoite ei keskity pelkästään vastauksien sisältämien käsityksien ja kokemusten eroavaisuuksiin tai samankaltaisuuksiin. Tarkoitus on tunnistaa nämä molemmat piirteet ja rakentaa niiden pohjalta sekä tutkijalle että lukijalle käsityksiä avaava kokonaisuus sisältäen mahdolliset paikkakuntakohtaiset piirteet.

Vastaajia oli yhteensä 32 ja heistä poikia 17 ja tyttöjä 15. Sukupuolten väliltä on löydettävissä pieniä poikkeavuuksia annettujen vastauksien suhteen. Pääsääntöisesti tyttöjen ja poikien kuvailut ja kertomukset ilmiöstä tukivat toisiaan. Keskeiset eroavaisuudet koskivat kiusaamisen piirteitä ja syitä. Luvussa 3 *Verkkokiusaaminen* tarkastelin kyseisen kiusaamisen muodon tyypillisiä ilmenemismuotoja. Verkkokiusaamisen muotoina esitetyt pilkkaavien viestien lähettely, juoruilu, kuvien muokkaaminen ja niiden levittäminen sekä ryhmän ulkopuolelle sulkeminen (kts. Lankshear & Knobel 2010, xiii; Huhtala 2013, 45) nousevat selvästi esille oppilaiden vastauksissa. Nämä kiusaamisen tavat mainitaan molemmissa aineistoissa useita kertoja.

Nuorten aktiivinen internetin käyttö näkyi vastauksissa monella tavalla. Kaikki paitsi kaksi vastaajaa nimesivät käyttämiään sovelluksia ja kuvailivat niiden käyttöön liittyviä ominaisuuksia. Vastauksien perusteella voi verkkokiusaamisen todeta olevan yleisesti kyselyyn vastanneita nuoria koskettava ilmiö. Osa vastauksista oli ilmiötä hyvinkin tarkasti ja yksityiskohtaisesti kuvailevia.

Tässä luvussa tarkastelen nuorten antamia vastauksia koskien heidän käsityksiään ja kokemuksiaan verkkokiusaamisesta. Alaluvut ovat rakentuneet aikaisemmin (kts. luku 1 *Tutkimuksen lähtökohdat ja rakenne*) mainittujen tutkimusongelmien mukaisesti. Kuten

mainittua, pää- ja alaongelmien perusteella jaoin kyselylomakkeeni kolmeen osaan, jotka toinen toistaan tukien tarkastelevat koulukiusaamisen yhteyttä alakäsitteseensä, verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen sekä verkkokiusaamisen ilmiöitä että siihen mahdollisesti olemassa olevia puuttumis- ja ehkäisykeinoja.

6.1 Yhdeksäsluokkalaisten käsityksiä koulukiusaamisesta

Kyselylomakkeeni ensimmäisessä osiossa pyysin vastaajia kuvailemaan, millaista koulukiusaaminen heidän mielestään on. Tähän osioon kuului myös kysymys kiusaamisen yleisyydestä. Kiinnostukseni ei ollut siinä, onko juuri kyselyyn vastanneita henkilöitä kiusattu. Tutkimukseni kannalta minulle oli riittävää, että he tunsivat tai tiesivät kiusatun henkilön tai useita kiusatuksi joutuneita henkilöitä.

Koulukiusaamisen yleisyys on tuotu esille tutkimuksessani jo aikaisemmin ja myös yhdeksäsluokkalaisten vastauksissa koulukiusaamisen määrä oli huomattavan suuri. 32:sta oppilaasta 27 eli 84 % tiesi tai tunsi oppilaan, jota on kiusattu koulussa. Joka toinen myös tunsi tai tunsi oppilaan, jota oli kiusattu laitteiden tai sivustojen välityksellä internetissä. Kahden paikkakunnan välillä kiusaamisen muotojen, perinteisen ja verkkokiusaamisen yleisyyksien suhteessa ilmentyi eroavaisuutta, joka näkyi eri asiayhteyksissä aineiston eri vaiheissa.

Kiusaamisen yleisyyden käsitykset ja kokemukset olivat helsinkiläisten vastaajien keskuudessa pienemmät kuin rovaniemeläisten. Rovaniemeltä peräisin olevassa aineistossa jokainen nuori tiesi tai tunsi oppilaan, jota oli kiusattu koulussa. Helsinkiläisten yhdeksäsluokkalaisten vastaajien joukossa kaksi kolmesta tiesi tai tunsi kiusatun oppilaan. Rovaniemellä vastaavasti myös kokemukset verkossa tapahtuneesta kiusaamisesta olivat yleisempiä. Huomion arvoista on, että kolme helsinkiläistä tyttöä vastasi, etteivät olleet koskaan tavanneet minkään muotoista kiusaamista. Heidän vastauksensa, eivät tarkoittaneet asiaa, vaikka he kuitenkin osasivat nimetä verkossa tapahtuvan kiusaamisen sivustoja sekä tapoja.

"Koulukiusaaminen on sellaista, että haukutaan ja ainakin olen huomannut, että osaa syrjitään ja naureskellaan ja puhutaan paha seläntakana." (Tyttö 1, Helsinki)

"Monimuotoista. Erilaisia tapoja on hyvin paljon. Maine tuhotaan, syrjitään, suljetaan porukan ulkopuolelle, haukutaan, hakataan, nälvitään, tönitään ja niin edelleen" (Poika 7, Rovaniemi)

Koulukiusaaminen nähtiin sisältävän hyvin samankaltaisia tapoja ja ilmenemismuotoja molemmilla paikkakunnilla. Sanallinen kiusaaminen ja syrjintä olivat kaikkien vastaajien keskuudessa yleisimmät koulukiusaamisen tavat. Molemmista aineistoista peräisin olevista lainauksista on nähtävissä koulukiusaamisen yleisimmät muodot. Mainintoja haukkumisesta ja ryhmästä ulos jättämisestä eli syrjinnästä esiintyi aineistoissa paljon. Ominaista paikkakuntien nuorten vastauksissa oli se, että fyysinen kiusaaminen mainittiin Rovaniemellä huomattavasti useammin kuin Helsingissä ja vastaavasti seläntakana puhuminen esiintyi useammin helsinkiläisten vastauksissa.

"Kiusaamisen kohteeksi voi käytännössä joutua kuka tahansa." (Tyttö 9, Helsinki)

"Kiusaamisen kohteena ovat usein erilaiset ihmiset." (Poika 5, Rovaniemi)

Päivi Hamaruksen (2006) tutkimuksessa todettiin, että kiusaamisen kohteeksi joutuminen on sattumanvaraista. Myös kandidaatintutkielmani perusteella kiusatuksi voi joutua sattumalta. Niin Rovaniemeltä kuin Helsingistä kerätyssä aineistossa erilaisuus muihin nähden on kuitenkin suurin yksittäinen riski kiusaamiselle. Kuten Hamarus (2009) toteaa, erilaisuus voidaan kuitenkin tuottaa kenelle tahansa, mistä aiheesta tahansa.

Erilaisuus nostettiin molemmilla paikkakunnilla yleisimmäksi kiusaamiseen johtavaksi syyksi. Muista erottaviksi piirteiksi nimettiin ulkonäkö, luonne, uskonto, seksuaalisuus, pukeutuminen, käyttäytyminen, eriävät mielipiteet ja oudot harrastukset. Näiden erottavien piirteiden määrää voidaan osaltaan ajatella johtavan siihen, että kiusaaminen on todella sattumanvaraista ja aihe kiusaamiselle voidaan tuottaa mistä tahansa.

6.2 Verkkokiusaaminen selvästi yleisin kiusaamisen muoto

"Netissä lisääntynyt kiusaaminen johtuu mielestäni siitä, että sen mahdollisuus on lisääntynyt." (Tyttö 3, Helsinki)

"Kiusaajat käyttävät enemmän nettiä, koska se on ehkä helpompaa ja varsinkin anonyyminä siitä ei jää välttämättä ikinä kiinni." (Poika 10, Rovaniemi)

Yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden mielipide siitä, minkälaista kiusaaminen nykyään yleisesti on, oli hyvin yksiselitteinen. Selkeästi yli puolet (63 %) oli sitä mieltä, että kiusaamista tapahtuu enemmän internetissä kuin kasvotusten koulussa. Kaikista vastaajista vain kolme oppilasta ilmaisi kiusaamista tapahtuvan enemmän koulussa kuin verkossa, mikä mielestäni kertoo perinteistä kiusaamista edelleen kouluissa tapahtuvan.

Oppilaiden vastauksien perusteella kiusaaminen on selkeästi siirtynyt verkossa tapahtuvaksi kiusaamiseksi ja oppilailla näyttäisi myös olevan suhteellisen hyvä käsitys siihen johtaneista syistä. Kuitenkin paikkakuntien välillä oli selkeä ero mielipiteissä verkko-kiusaamisen yleistymisen tekijöistä. Helsingissä keskeisimmäksi tekijäksi koettiin laitteiden ja netin käytön lisääntyminen kun taas Rovaniemellä syynä nähtiin olevan anonyymin kiusaamisen mahdollisuus. Verkkokiusaamisen helppouden nähtiin molemmilla paikkakunnilla vaikuttaneen kyseisen kiusaamisen muodon kasvuun.

"Koulukiusaaminen ei rajoitu pelkästään kouluun vaan samat henkilöt kiusaa ihan missä vain pystyy koulu, netti." (Tyttö 1, Rovaniemi)

Oma tutkimukseni sijoittaa verkkokiusaamisen yhdeksi kiusaamisen alakäsitteeksi, joilla kummallakin on yhteisiä sekä omalaatuisia tyyppipiirteitä. Näin ollen on kiinnostavaa tarkastella, löytyykö oppilaiden vastauksista yhteyksiä näille kiusaamismuodoille. Merkittävä osa (75 %) rovaniemeläisistä vastaajista koki verkkokiusaamisen olevan koulussa alkaneen kiusaamisen jatkumoa eli koulussa alkaneen kiusaamisen nähtiin usein jatkuvan verkossa. Puolestaan Helsingissä vain kolme vastaajaa oli sitä mieltä, koulussa

alkanut kiusaaminen jatkui verkossa. Heillä ei ollut vahvaa näkemystä asiaan, ja useimmat vastasivatkin kiusaamisen ehkä jatkuvan verkossa.

6.3 Anonyyminä kiusaaminen internetissä on helppoa

Vastauksien perusteella voi kyseessä olevien rovaniemeläisten nuorten todeta olevan aktiivisia internetin käyttäjiä. Yhtä oppilasta lukuun ottamatta kaikki oppilaat nimesivät kolme eniten käyttämäänsä sosiaalisen median sovellusta. Myös helsinkiläisten nuorten voi tulkita käyttävän paljon internetiä. Heistä ainoastaan yksi oppilas ei nimennyt käyttämiään sovelluksia. Näiden kahden aineiston keruun ajankohdilla on noin vuosi eroa ja tässä ajassa suosiossa olevien sivustojen ja sovelluksien nopea vaihtuvuus on helposti havaittavissa. Vaikuttavana tekijänä julkaistujen uusien sovelluksien lisäksi saattavat olla myös paikallisesti muodissa olevat sovellukset. Joka tapauksessa rovaniemeläisten ja helsinkiläisten nuorten kolmen suosituimman sovelluksen ja sivuston listat erosivat toisistaan hieman. Rovaniemellä kolme suosituinta olivat järjestyksessä WhatsApp, Instagram ja Facebook. Muutosta suosittujen listalla ilmentää pitkään suosittuna sivustona olleen Facebook:in puuttuminen helsinkiläisten yhdeksäsluokkalaisten vastaavalta listalta. Heillä eniten käytettyjen sivustot ja sovellukset olivat WhatsApp, Snapchat ja Instagram.

"Netissä kaiken pahan alku on ask.fm, mutta muuallakin somessa voi toki tapahtua kiusaamista." (Tyttö 3, Helsinki)

"Kiusataan esim. Instagramissa, Whatsupissa ja Askissa." (Tyttö 2, Rovaniemi)

Ask.fm -sivusto mainittiin molemmissa vastaajaryhmissä useimmiten, kun nimettiin verkkokiusaamiselle tyypillisiä paikkoja. Myös useimmat anonyymiteetin takaa suoritetusta kiusaamisesta kertovat vastaukset liittyivät kyseiseen sivustoon. Helsinkiläiset vastaajat mainitsivat useampia eri sivustoja, joissa kiusataan, kuin rovaniemeläiset. Ask.fm -sivuston lisäksi kiusaamisympäristöinä mainittiin kaikki ne sovellukset ja sivustot, jotka olivat nuorten suosiossa. Tämän lisäksi suosituimpien listan ulkopuolelta Facebook:ssa todettiin tapahtuvan kiusaamista.

Yksi merkittävin aineistojen välinen ero liittyi nähtyyn tai koettuun kiusaamiseen näissä suosituiksi mainituilla sivustoilla. Rovaniemellä lähes kaksi kolmesta oppilaasta oli nähnyt tai kokenut kiusaamista mainitsemillaan sivustoilla tai sovelluksilla. Helsinkiläisistä nuorista vain kuusi kertoi vastaavista havainnoista tai kokemuksista.

"Esimerkiksi Ask.fm kiusataan paljon nuoria. Useimmat haukkuu heitä anonyyminä." (Tyttö 2, Helsinki)

"Eryityisesti askissa (Ask.fm) kiusaaminen anonyyminä on yleistä." (Poika 10, Rovaniemi)

Anonymiteetin takaa kiusaaminen oli yleistä molemmilla paikkakunnilla nähdyissä tai koetuissa kiusaamistapauksissa. Kuitenkin vastaajien määrän molemmissa aineistoissa ollessa sama, rovaniemeläisten yhdeksäsluokkalaisten vastauksissa anonymiteetti mainittiin kaksi kertaa useammin kuin helsinkiläisten vastauksissa. Molemmissa aineistoissa anonymiteetti liitettiin useimmiten edellä mainittuun Ask.fm -sivustoon.

Pääpiirteittäin kiusaamisen muodot vaihtelevat kyseessä olevasta sivustosta tai sovelluksesta riippuen. Huhtala ja Herkama (2012, 34–41) jaottelevat oman tutkimuksensa perusteella verkkokiusaamisen muodot viiteen ryhmään niiden tavoitteiden perusteella. Ryhmät ovat *kiusatun maineeseen ja statukseen vaikuttaminen, itsearvostukseen ja itsetuntoon vaikuttaminen, kiusatun eristäminen, omaisuuden vahingoittaminen ja pelon aiheuttaminen*. Erilaiset kiusaamisen tavat sisällytettiin kuhunkin mainittuun ryhmään. Maineeseen ja statukseen vaikuttavan kiusaamisen muodoiksi nimettiin juoruilu, nimitely ja ryhmän tai profiilin perustaminen sekä kuvien ja videoiden levitys. Itsearvostukseen ja itsetuntoon vaikuttavan kiusaamisen muotoina pidettiin haukkumista, ristiriitaisia viestejä ja vähättelyä. Omaisuuden vahingoittamiseen liitettiin varastaminen tai viurksen lähettäminen ja pelon aiheuttamisena nähtiin uhkailu. (Huhtala&Herkama 2012, 34–41.)

"Nettikiusaaminen on pahimmillaan valheiden tai nöyryyttävien tarinoiden levitystä internetissä. Kiusata voi myös levittämällä huonoja kuvia toisesta." (Poika 1, Helsinki)

"Haukkumista ja päättömien juorujen levittelyä." (Tyttö 6, Rovaniemi)

Tutkimukseni molemmissa aineistoissa selvästi yleisimmät verkkokiusaamisen tavoitteet olivat kiusatun maineeseen ja statukseen vaikuttaminen sekä kiusatun itsearvostukseen ja itsetuntoon vaikuttaminen. Näiden tavoitteiden sisältämistä kiusaamisen tavoista useimmiten mainittiin haukkuminen, nimittely ja juoruilu. Mainintoja näistä kiusaamisen tavoista aineistossa oli yhteensä 29.

"Esimerkiksi WhatsAppissa, voi tehdä luokkaryhmiä, joihin ei kutsu kaikki, jonka voi lukea syrjimiseksi." (Tyttö 3, Rovaniemi)

"Haukkumista ja syrjimistä." (Poika 5, Rovaniemi)

Kiusatun eristäminen ja syrjintä oli kolmas Huhtalan ja Herkaman (2012) nimeämä verkkokiusaamisen tavoite. Sen muotoina ja tapoina olivat kiusatun torjunta ja huomiotta jättäminen. Helsingistä peräisin olevassa aineistossa ei mainittu kyseistä kiusaamisen tavoitetta kertaakaan. Vertailtavassa aineistossa eristämiseen pyrkivä kiusaaminen mainittiin kaksi kertaa. Omaisuuden vahingoittamista ei aineistoissani myöskään mainittu kertaakaan. Uhkailu pelon aiheuttamisen välineenä mainittiin koko aineistossa verkkokiusaamisen yhteydessä vain kaksi kertaa, molemmat Rovaniemeltä peräisin olevissa vastauksissa.

"Yleensä nettikiusaaminen on jopa pahempaa kuin konkreettinen face2face kiusaaminen. Nettikiusaamiselle voi olla samoja syitä, että miksi sitä esiintyy mutta netissä kiusaamiskynnys on mielestäni alhaisempi." (Tyttö 3, Helsinki)

Vastaajien yleiset käsitykset ja kokemukset verkkokiusaamisesta ilmiönä olivat pääpiirteittäin hyvinkin samansuuntaisia. Varsinkin pois lukien aikaisemmin mainitut mahdol-

liset eroavaisuudet kiusaamisen tavoissa. Ilmiön vakavuus oli nähtävissä joistakin vastauksista hyvinkin selkeästi.

"Kiusaamisen kohteeksi voi käytännössä joutua kuka tahansa." (Tyttö 9, Helsinki)

"Kiusaamisen kohteena hyvin usein ovat sellaiset ihmiset, jotka ovat hieman erilaisia." (Tyttö 3, Rovaniemi)

Oppilaiden käsityksissä ja kokemuksissa verkkokiusaamisen kohteeksi joutumisessa oli paikkakuntien välillä suuri ero. Helsinkiläisten oppilaiden vastauksissa verkkokiusaamisen kohteeksi saattoi yllä olevien lainauksien mukaisesti joutua kuka tahansa. Kiusaajien todettiin myös valitsevan kohteensa sattumanvaraisesti. Erilaisuus kiusaamisen syyinä mainittiin useasti perinteistä kiusaamista tarkastellessa, mutta verkkokiusaamisen yhteydessä sitä ei mainittu kertaakaan. Rovaniemeläiset oppilaat vastaavasti eivät maininneet kertaakaan kiusaamisen kohteeksi joutumisen sattumanvaraisuutta. Erilaisuus oli heidän vastauksissaan selkeä riskitekijä joutua niin perinteisen kiusaamisen kuin verkossa tapahtuvan kiusaamisen kohteeksi.

6.4 Keinot puuttua verkkokiusaamiseen ovat vähissä

"Nettikiusaamisen ennaltaehkäiseminen on vaikeaa, sillä somea (sosiaalista mediaa) on todella vaikea hallita juuri kiusaamistilanteita ajatellen." (Tyttö 3, Helsinki)

"Ei tuu mieleen mitään mitenkä vois puuttua nettikiusaamiseen." (Poika 9, Rovaniemi)

Kyselyn lopussa pyysin oppilaita kertomaan, kuinka verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen tulisi puuttua sekä kuinka heidän mielestään verkkokiusaamista voisi ennaltaehkäistä. Yhdeksäsluokkalaisten vastaukset koskien verkkokiusaamiseen puuttumista ja sen ennaltaehkäisyä olivat hyvin samanlaisia paikkakunnasta riippumatta. Vastaukset ovat huolestuttavaa luettavaa.

Molempien paikkakuntien nuorten vastauksista näkyi epäuskoisuus verkkokiusaamisen ennaltaehkäisyä sekä puuttumista kohtaan. Kaikkiaan yksitoista oppilasta vastasi, ettei asialle voi tehdä mitään tai ei tiedä, mitä sille voisi tehdä. Tästä huolimatta suurin osa molempien paikkakuntien oppilaista kuitenkin kertoi keinoja, jolla tapahtuvaa verkkokiusaamista voisi pyrkiä vähentämään. Selkeästi keskeisimmiksi puuttumisen keinoiksi nousivat eri muotoiset aikuisten puuttumiset sekä anonyyminä kommentoinnin mahdollisuuksien poistaminen sivustoilta.

"Kertoisin vanhemmille/opettajille koska netissä kaikki leviää nopeammin ja siitä voitulla isompi juttu kuin vain koulun sisällä." (Poika3, Helsinki)

"Anonyymi pois, korkeammat ikäraajat nettiin ja kiusaamisesta pitää kertoa heti ja sopia se ennen kuin se yltyy pahemmaksi." (Tyttö 1, Rovaniemi)

Verkkokiusaamisesta aikuisille kertominen kohdistui useimmiten omiin vanhempiin, koulun opettajiin sekä sivuston ylläpitäjiin. Myös nettipoliisille ilmoittaminen mainittiin muutaman kerran, helsinkiläisten keskuudessa enemmän. Ilmeistä oli, että kiusaamisesta kerrottiin taholle, jonka koettiin puuttuvan tilanteeseen.

6.5 Usko aikuisten keinoihin puuttua verkkokiusaamiseen vaihtelee

"Vanhemmat ja opettajat eivät todellakaan ole tietoisia sivustoista, joissa kiusataan." (Tyttö 2, Rovaniemi)

"Ei, ei vanhemmat opettajat varsinkaan ymmärrä kuinka paha se voi oikeasti olla." (Tyttö 1, Rovaniemi)

Edellisen kappaleen aineistolainauksista on nähtävissä, kuinka tärkeäksi oppilaat kokiivat kiusaamisesta aikuiselle kertomisen. Verkkokiusaamiseen puuttuminen edellyttäisi siis aikuisilta tietoisuutta sivustoista ja sovelluksista, joita nuoret käyttävät sekä niissä tapahtuvan kiusaamisen muodoista. Kuitenkin tämä kohta sisältää tutkimukseni aineistojen merkittävimmän keskinäisen poikkeavuuden. Usko omien vanhempien sekä kou-

lun opettajien tietoisuudesta ilmiötä kohtaan oli rovaniemeläisten oppilaiden kohdalla huomattavan alhainen. Yksitoista oppilasta kuudestatoista vastasi, etteivät opettajat ole tietoisia verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta eivätkä ymmärrä sen piirteitä tai vakavuutta.

"Luulen, että koulumme opettajat ovat perillä sovelluksista ja sivustoista, joita nuoret käyttävät ja joissa kiusaamista tapahtuu." (Tyttö 5, Helsinki)

"Mielestäni vanhemmat ja koulun opettajat ovat tietoisia siitä, missä sovelluksissa kiusaamista tapahtuu." (Tyttö 8, Helsinki)

Usko vanhempien ja opettajien tietoisuuteen ilmiöstä oli Helsingissä täysin päinvastainen. Vain yksi oppilas kuudestatoista ei uskonut vanhempien ja opettajien ymmärrykseen aiheesta. Kaksi oppilasta vastasi aikuisten tietävän, mutta epäili, etteivät he välttämättä ole mukana uusimmissa sovelluksissa. Kaikki muut olivat sitä mieltä, että aikuiset ovat verkkokiusaamisen muotojen ja ympäristöjen suhteen ajantasalla.

6.6 Tutkimustulosten yhteenveto

Oli kyseessä sitten perinteinen koulukiusaaminen tai verkossa tapahtuva kiusaaminen, lähes jokaisella oppilaalla on niistä suoria tai välillisiä kokemuksia. Tutkimukseeni vastanneet oppilaat sijoittivat verkkokiusaamisen perinteisen kiusaamisen yhdeksi muodoksi, jolla on ominaislaatuiset piirteensä. Se koettiin vakavaksi kiusaamisen tavaksi, jota esiintyi yleisesti molemmilla tutkimuspaikkakunnilla.

Tutkimuskyselyni alkupuolella yhdeksäsluokkalaisten oppilaat kuvailivat kysymysten mukaisesti millaista koulukiusaaminen on nykyään ja erityisesti minkälaisia tyyppi-
piirteitä verkkokiusaamiseen kuuluu, miksi verkossa tapahtuva kiusaaminen on yleistynyt viime vuosien aikana sekä missä kiusaamista verkossa tapahtuu. Näiden kysymysten tavoitteena oli saada vastauksia tutkimukseni pääongelmaan *"Millaisia eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä on käsityksissä ja kokemuksissa verkkokiusaamisesta helsinkiläisten ja rovaniemeläisten yhdeksäsluokkalaisten välillä?"* sekä kahteen ensimmäiseen pääon-

gelmaa tukevaan alaongelmaan *"Kuinka oppilaat kuvailevat internetissä ja laitteiden välityksellä tapahtuvaa kiusaamista?"* ja *"Mitkä sovellukset ja sivustot ovat oppilaiden keskuudessa suosittuja ja kohdataanko niissä kiusaamista?"*.

Oppilaiden mukaan verkkokiusaamista tapahtuu perinteistä kiusaamista huomattavasti enemmän ja vastauksissa sen pohdittiin olevan kiusatulle kasvokkain tapahtuvaa kiusaamista haitallisempaa. Syinä tähän kerrottiin olevan muun muassa kiusaamisen ja siihen käytetyn materiaalin leviäminen netissä. Verkkokiusaamisen merkittävästä epämiellyttävyydestä oppilaiden vastauksissa kertoi myös se, että varsinkin helsinkiläisten oppilaiden mukaan kiusaamisen kohteeksi netissä voi joutua kuka tahansa. Kiusatuksi joutumista edesauttoivat uhrin erilaisuus muihin nähden, mikä oli rovaniemeläisten vastaajien mukaan keskeisin syy joutua kiusatuksi. Erilaisuuden tekijöiksi mainittiin kiusatun ulkonäkö, luonne, uskonto, seksuaalisuus, pukeutuminen, käyttäytyminen tai eriävät mielipiteet. Myös kateellisuus kiusattua kohtaan aiheuttivat kiusaamista erityisesti helsinkiläisten nuorten mukaan.

Verkkokiusaamisen muodot ja tavat sekä sivustot ja sovellukset, joissa kiusaamista tapahtuu, olivat paikkakuntien välillä suhteellisen samat. Ehdottomasti eniten ja pahinta kiusaamista kerrottiin tapahtuvan Ask.fm -sivustolla, jossa anonyyminä toimiminen ja kommentointi olivat tyypillistä. Toiseksi eniten kiusaamista koettiin tapahtuvan Facebook:ssa. Näillä sivustoilla kiusaamista tapahtui juuri niissä muodoissa, jotka olivat aineistoissa nimettyinä yleisimmiksi verkkokiusaamisen muodoiksi. Anynoominä haukkuminen ja negatiivinen kommentointi, juuri Ask.fm -sivustolla, olivat yleisimpiä kiusaamisen muotoja. Paikkaansa pitämättömien juorujen ja kuvien levittely nimettiin myös usein nähdyiksi tai koetuksi tavoiksi kiusata verkossa.

Yllä mainitut kiusaamistavat olivat ominaisia tapoja kiusata juuri niillä sivustoilla ja sovelluksilla, joita oppilaat mainitsivat käyttävänsä eniten. Tässä kohdassa nousikin esille yksi aineistojeni merkittävimmistä eroavaisuuksista. Helsinkiläisistä oppilaista vain kuusi oli nähnyt tai kokenut kiusaamista käyttämillään sivustoilla tai sovelluksissa, kun taas vastaavasti rovaniemeläisistä oppilaista lähes kaksi kolmesta oli tavalla tai toisella kokenut tai nähnyt kiusaamista vastaavissa ympäristöissä. Huomioitavaa on myös,

että helsinkiläisistä vastaajista vain kuusi tiesi tai tunsi henkilön, jota oli kiusattu internetissä. Rovaniemellä lähes kaksinkertainen määrä oppilaita ilmoitti havainnoista, joissa toista oppilasta oli kiusattu internetissä.

Verkkokiusaamisen koettiin siis selkeästi olevan tämän päivän kiusaamisen keskeisin muoto. Sen yleistymisen nähtiin molemmissa aineistoissa johtuvan netin ja laitteiden käytön yleistymisestä, kiusaamisen helppoudesta. Myös anonymiteetin takaa tapahtuvan kiusaamisen helppous ja kiusaamiseen puuttumisen haasteellisuus nähtiin olevan verkkokiusaamisen määrän kasvun taustalla.

Tutkimukseni kolmatta alaongelmaa, *"Kuinka oppilaiden mielestä verkkokiusaamista tulisi ennaltaehkäistä sekä puuttua jo alkaneeseen kiusaamiseen?"*, pohdittiin kyselyn loppuosassa. Oppilaiden näkökulmat verkkokiusaamisen ennaltaehkäisemiseen ja keinoihin puuttua jo alkaneeseen kiusaamiseen olivat huolestuttavaa luettavaa. Yhdeksäsluokkalaisten vastauksista näkyi selvästi heidän kokemansa kyvyttömyys katkaista jo alkanut kiusaaminen ja vähäiset toimet, joiden avulla oli mahdollista ylittää olla joutumatta kiusatuksi. Moni vastasi, ettei alkaneelle kiusaamiselle ollut mitään tehtävissä. Toisaalta vaikka oppilaat molemmilla paikkakunnilla antoivat hyvin synkän kuvan kiusaamista vastaan toimimisesta, suurin osa heistä kuitenkin samalla esitti keinoja kiusaamisen estämiseksi ja lopettamiseksi. Keskeiset keinot liittyivät sivustoilla anonyyminä toimimisen estämiseen sekä eri tahojen aikuisille kertomisen sekä heidän puuttumisen kiusaamiseen.

Aikuisille kertomiseen liittyi tutkimukseni aineistojen selkein keskinäinen ero. Vaikka moni rovaniemeläinen oppilas mainitsi verkkokiusaamiseen puuttumisen keinona aikuiselle kertomisen, heidän usko omien vanhempien ja koulunsa opettajien tietämykseen ilmiöstä oli alhainen. Vain yksi oppilas uskoi mainittujen aikuisten olevan tietoisia sivustoista ja sovelluksista, joissa verkkokiusaamista tapahtui. Opettajien ei uskottu edes tietävän, kuinka haitallista ja vakavaa kyseinen kiusaaminen saattoi olla. Helsinkiläisten oppilaiden keskuudessa usko aikuisten tietoihin oli täysin päinvastainen. Viisitoista oppilasta kuudestatoista kertoi vanhempien ja opettajien olevan vähintään kohtalaisella tasolla tietoisia ilmiöstä.

7 POHDINTA

Jo kandidaatintutkielmaa tehdessäni ajattelin tekeväni tutkimusta aiheesta, jolla olisi arvoa minulle tutkijana sekä tulevana opettajana, mutta myös jo työssä toimiville opettajille. Onnistumisen kokemukset kandidaatintutkielmastani ohjasivat työskentelyäni uuden tutkimuksen parissa. Tiesin, mitä olen tekemässä ja osasin varautua tutkimuksen teon haastavimpiin osuuksiin. Näiden kokemusten avulla kiinnostukseni ja motivaationi pro gradu -tutkielmaani kohtaan säilyi korkeana koko prosessin ajan. Koen tämän olleen ehdottomasti voimaannuttava ja eteenpäin työntävä voimavara työni kirjoittamisen aikana. Motivaatiota käsillä olevaa työtä kohtaan lisäsi myös samanaikainen työskentelyni peruskoulun yläasteella, jossa oppilaita seuraamalla pystyin konkreettisesti toteamaan tutkimusaiheeni ajankohtaisuuden. Tutkimukseni teon aikana jouduin selvittämään pariin kertaan kiusaamistapauksia, joissa oli läsnä aikaisemmin mainittuja sovelluksia. Tutkimuksen arvo itselleni tuli osoitettua jo näissä tilanteissa, sillä sovelluksien tunteminen ja tieto niiden ominaisista kiusaamismuodoista auttoi selvittämään kyseiset tilanteet ja ennen kaikkea rakensi oppilaille luottamusta siitä, että opettaja on kykenevä puuttumaan verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen tehokkaasti.

Aloittaessani pro graduani en pystynyt arvioimaan, kuinka poikkeavia tai kuinka samantlaisia käsityksiä ja kokemuksia helsinkiläiset vastaajat verkkokiusaamisesta kertoisivat vertailukohteena olleeseen aineistoon suhteutettuna. Molemmilla paikkakunnilla internet ja sen sisältö ovat niin sanotusti sama. Vastaavasti paikalliset trendit nuorten keskuudessa vaikuttavat siihen, mitkä sivustot ja sovellukset mahdollisesti valikoituvat suosituimmiksi. Vaikka näin hieman oletin, molempien paikkakuntien suosituimpien sovelluksien neljän kärki oli samanlainen, joskin eri järjestyksessä.

Ennen aineistoni käsittelyä, ajattelin myös verkossa tapahtuvan kiusaamisen muotojen sekä kiusaamisen aiheiden ja syiden olevan huomattavan erikokoisten paikkakuntien välillä selkeästi erilaisemmat kuin mitä ne lopulta todellisuudessa olivat. Yksi omista oletuksistani poikkeava eroavaisuus aineistoissa oli yleinen kiusaamisen määrä. Helsingistä peräisin olevassa aineistossa verkkokiusaamista koettiin vähemmän. Samoin myös

luottamus aikuisiin verkkokiusaamistapauksien käsittelyssä oli selkeästi Helsingissä korkeampi. Yksi vaikuttava tekijä näihin seikkoihin voi olla aineistoni ulkopuolelta saamani tieto helsinkiläisen koulun omasta koulupoliisista, joka vieraili koulussa tasaisin väliajoin ja oli luennoinut oppilaille muun muassa verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta. Myös rovaniemeläisellä koululla oli "oma" poliisi, mutta koulun rehtorin mukaan yhteistyö oli ollut osapuolten kiireiden takia olematonta jo vuosia. Toinen tekijä voi olla helsinkiläisten vanhempien parempi kokemus ja osaaminen yleisesti internetiin liittyen. He käyttävät ehkä työnsä puolesta enemmän teknologisia laitteita ja niiden sovelluksia kuin rovaniemeläiset vanhemmat. Tämän voisi olettaa näkyvän suoraan vanhempien lähtökohdissa käsitellä verkossa tapahtuvaa kiusaamista lastensa kanssa.

Oli kyse sitten tutkimusaineistoistani ilmenneistä yhteneväisyyksistä tai eroavaisuuksista, kiinnostivat ne minua tutkijana merkittävän paljon. Orientaationi aineiston suhteen ei ollut löytää ainoastaan eroavaisuuksia vaan myös oppilaiden yhteneväiset kuvaukset ilmiöstä olivat minulle tärkeitä. Nämä aineiston eroavaisuudet tai yhteneväisyydet, joita on aikaisemmin tarkasteltu useasti, olivat suhteellisen helppo löytää. Kyselytutkimukseni tuottamat vastaukset olivat suurimmaksi osaksi laadukkaita kertomuksia kysymyksestä riippuen. Joukkoon mahtui luonnollisesti muutamia vastauksia, jotka sisälsivät muutaman sanan mittaisia ilmauksia. Näistä huolimatta aineistoni keruu onnistui hyvin, vaikka tilanteet molemmissa tutkimuksissa olivat jännittäviä. Vastauspaperin ja kynän kanssa tehtyyn kyselytapaan verrattuna tietokoneiden välityksellä suoritettu kysely motivoi oppilaita selkeästi vastaamaan kysymyksiin perusteellisemmin ja laajemmin. Tämä oli aineistonkeruuni suhteen tärkeä oivallus jo kandidaatintutkielmani aineistoa kerätessä.

Kyselytutkimuslomakettani kriittisesti tarkastellessa voisi kysyä, mikä merkitys sen viimeisellä osiolla tutkimukselleni on. Lomakkeen viimeisen osion tarkoitus oli vastata yhteen tutkimukseni pääongelmaa tukevaan alaongelmaan, joka kahden kysymyksen avulla haki oppilailta vastausta kysymykseen: *"Kuinka verkkokiusaamista tulisi ennaltaehkäistä sekä puuttua jo alkaneeseen kiusaamiseen?"* Näillä kysymyksillä oli tutkimuksessani kaksi tavoitetta. Ensinnäkin niillä pyrittiin rakentamaan syvällisempää kuvaa oppilaiden käsityksistä verkkokiusaamisesta. Kysymyksiin vastatessa he joutuivat

väistämättä ensin pohtimaan kiusaamisessa käytettyjä keinoja, jotta sen jälkeen pystyivät erittelemään niihin ratkaisukeinoja. Toinen tavoite oli tuoda aikuisten tietoisuuteen oppilaita peräisin olevia kiusaamisen ratkaisukeinoja. Nuoret ovat taitavia internetin käyttäjiä, joiden taitoja ja tietoja ei saisi väheksyä. Antaen arvoa nuorten äänelle, aikuiset ottavat heidät mukaan verkkokiusaamisen vastaiseen toimintaan ja luovat tärkeää kuvaa yhteisestä toiminnasta kiusaamisen lopettamiseksi.

Tähän liittyikin pro gradu -tutkimukseni aikana syntyneet ajatukset jatkotutkimusaiheista. Olisi mielenkiintoista toteuttaa tutkimusprojekti verkkokiusaamistapauksien ennaltaehkäisemiseksi sekä vähentämiseksi yhdessä oppilaiden kanssa. Projektissa oppilaslähtöisesti tutkittaisiin verkkokiusaamisen ilmiötä sekä sen piirteitä ja ympäristöjä. Saatujen tietojen pohjalta pyrittäisiin ratkaisemaan aitoja kiusaamistapauksia, joissa oppilaat olisivat kaiken toiminnan keskiössä. Tällainen projekti olisi loistava tapa luoda yhteistoiminnallista kulttuuria kiusaamista vastaan ja ennen kaikkea lisätä molempien osapuolten tietoja ja taitoja aiheesta.

7.1 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu

Tehdyn tutkimuksen luotettavuuden arviointi on olennainen osa tieteellisen tutkimuksen rakennetta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden takaamisessa tutkijan rooli aineistonkeruun, sen analysointiprosessin sekä syntyneiden johtopäätösten kuvaamisessa on tärkeä (Hirsjärvi ym. 1997, Tuomi & Sarajärvi 2009). Tässä alaluvussa olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimukseni rakentumista sekä kulkua mahdollisimman kattavasti ja selkeästi.

Koulu, josta tutkimuksen aineiston keräsin valikoitui suhteellisen sattumanvaraisesti. Otin sähköpostin välityksellä yhteyttä Helsingin kaupungin kouluihin, jotka olivat oppilasmäärältään samankokoisia kuin koulu Rovaniemellä, josta kandidaatintutkielmani aineisto on peräisin. Suoritin pro gradu -tutkielmani aineistonkeruun koulussa, joka vastasi ensimmäisenä myöntävästi pyyntöni kerätä aineisto heidän oppilaitaan. Kyseisen koulun vararehtori osoitti minulle yhden yhdeksännen luokan, jolta aineistoni keräsin.

Aineistonkeruutilanne oli luonnollisesti jännittävä, koska sen uusiminen ei olisi ollut mahdollista. Oma läsnäoloni tilaisuudessa oli mielestäni oleellinen lisäen vastaajien luotettavuutta kyselyä kohtaan. Kuten aikaisemmin mainittua, näin ollen pystyin informoimaan vastaajia esimerkiksi yksityisyyteen liittyvistä seikoista. Paikalla oloni mahdollisti myös välittömän avun tarjoamisen mahdollisissa pulmatilanteissa tai kyselysivustoon liittyvissä ongelmissa. Niitä tuli muutamia ja ne liittyivät pääasiassa väärin kirjoitettuun sivusto-osoitteeseen tai valmiin kyselyn tallentamiseen. Mikäli en olisi ollut paikalla, riski siihen, että jonkun oppilaan vastaus ilmenneistä ongelmista johtuen ei olisi löytänyt perille, olisi ollut suurempi. Molemmilla paikkakunnilla aineisto käsitti kaikki paikalla olleet vastaajat.

Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä on mahdollista tarkastella validiteetin käsitteen näkökulmasta. Validiteetilla tarkoitetaan käytetyn tutkimusmenetelmän kykyä tarkastella juuri sitä, esimerkiksi ilmiötä, jota oli alunperin tarkoituskin tutkia. Toisin sanoen validiteetissa on kyse siitä, että tutkimuksessa on saatu tietoa nimenomaan siitä ilmiöstä, josta oli tarkoituskin. Tutkimusmenetelmäni näkökulmasta validiteetti on nähtävissä tutkijan ja vastaajajoukon tietyn tasoisena yhteysymmärryksenä kyseessä olevasta tutkimuskohteesta. On oleellista, että vastaajat ovat ymmärtäneet kyselylomakkeen kysymykset niin kuin tutkija on tarkoittanut. Tutkijan on myös ymmärrettävä, mitä vastaaja on vastauksellaan ja sen sisällöllä tarkoittanut sekä pitäydyttävä vastauksien suhteen tutkimuksen rajaamissa aiheissa. Näin myös riski aineiston ylitulkintaan pienenee. (Ahonen, Saari, Syrjälä & Syrjänen 1994, 129; Hirsjärvi ym. 1997, 2009.) Kyselylomakkeen huolellisella rakentamisella ja läsnäololla aineistonkeruutilanteessa pyrin vastaamaan tutkimuksen validiteetin tuomiin haasteisiin.

7.2 Tutkimuksen arviointi

Olen hyvin tyytyväinen tutkimukseeni kokonaisuutena. Prosessina tutkimuksen teko oli ehjä yhtäjaksoinen projekti, joka mahdollisti minulta tutkijana laadukkaan keskittymisen aiheeseen. Tein tutkimuksen kirjalliset osuudet kesällä, joten kirjoittamisen aikana minulla ei ollut muita opintoja tai töitä, jotka olisivat häirinneet tutkimukseeni keskittymistä tai sen etenemistä. Näin tehden pystyin hyvin säilyttämään mielessäni projektin

kokonaisuuden, vaiheet mitä olin tehnyt sekä osat, joihin halusin keskittyä tarkemmin. Pidin tutkimuksen kirjoittamisen aikana kolmen viikon kesäloman, joka osaltaan antoi voimaa ja jaksamista työn loppuun saattamiseen.

Tutkimuksellani ei ole ollut missään vaiheessa suurta tuloksiin liittyvää yleistettävyyden tavoitetta. Vaikka aineistoni on kahdelta eri paikkakunnalta, on vastaajien lukumäärä siitä huolimatta sen verran pieni, että en suoralta kädeltä tekisi siitä yleistyksiä. Kuitenkin paikkakuntien välillä tietyt yhteneväisyyden tutkitun ilmiön välillä olivat niin selkeitä, että uskoisin niiden pääpiirteittäin toistuvan, mikäli kysely toistettaisiin eri paikkakunnilla.

Ihmisten, tässä peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden, kokemukset tietystä ilmiöstä ovat aina subjektiivisia. Ne riippuvat monesta yksilöstä lähtöisin olevasta tekijästä eikä täysin samanlaista kokemusta samasta ilmiöstä voi eri ihmisillä olla. Tämän pidin mielessäni analysoidessani tutkimukseni aineistoa. Pyrin olla arvottamatta eri vastauksia keskenään vaan huomioimaan niissä useasti toistuvat ilmaukset. Näin koitin tutkijana antaa arvon jokaisen ihmisen aidosti erilaisille kokemuksille, joista jokainen oli tutkimukselleni ensiarvoisen tärkeä.

LÄHTEET

Aarnio, Anna & Multisilta, Jari 2011. Facebook ja Youtube - ne on meidän juttu! Kansallinen tutkimus lasten ja nuorten sosiaalisen median ja verkkopalveluiden käytöstä 2011. Helsingin yliopisto, CICERO learning. Saatavilla www-muodossa: <http://www.cicero.fi/files/Cicero/LastenjanuortensomeCICERO2012.pdf>. (Luettu 10.8.2016.)

Ahonen, Sirkka, Saari, Seppo, Syrjälä, Leena & Syrjäläinen, Eija 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Cowie, Helen & Jennifer, Dawn 2008. New perspectives on bullying. England: Open University Press.

Dalsgaard, Steffen 2008. Facework on Facebook - The presentation of self in virtual life and its role in the US elections. *Anthropology today*, Vol 24, 8–12. Saatavilla www-muodossa:

<http://web.a.ebscohost.com/login.ezproxy.ulapland.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=17bcfdeb-31e5-4540-85b6-186a21bc0212%40sessionmgr4004&vid=1&hid=4104>. (Luettu 9.8.2016.)

Dijck, José 2011. Facebook as a Tool for Producing Sociality and Connectivity. *Television & New Media* (2012), Vol 13. Saatavilla www-muodossa: <http://tvn.sagepub.com/login.ezproxy.ulapland.fi/content/13/2/160.full.pdf+html>. (Luettu 9.8.2016.)

Foddy, William 1995. Constructing questions for interviews and questionnaires. *Theory and practice in social research*. Cambridge: Cambridge University press.

Forss, Marko 2014. Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Helsinki: Crime Time.

Haasio, Ari 2013. Netin pimeä puoli. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haasio, Ari & Haasio, Minna 2008. Pulpetit virtuaalivirrassa. Helsinki: BTJ Finland.

Hamarus, Päivi 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu ja ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamarus, Päivi 2009. Miten estää koulukiusaamista? Teoksessa Timo Saloviita (toim.) Meidän koulu. Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–143.

Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hoisko, Sanna 2011. Koulukiusaamisen jättämät jäljet ja koulukiusaamistraumasta selviäminen. Pro gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhtala, Niina 2007. Kiusaamisen uudet pelikentät. Peruskoulun kuudennen luokan oppilaiden kokemuksia ja käsityksiä internet- ja kännykkäkiusaamisesta. Pro gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhtala, Niina & Herkama, Sanna 2012. Yläkoulun oppilaiden ja opettajien käsityksiä verkkokiusaamisesta vuorovaikutusilmiönä. Puheviestinnän vuosikirja Prologi 2012,

28–48. Saatavilla [www-muodossa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40930/Prologi2012_Huhtala_Herkama.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40930/Prologi2012_Huhtala_Herkama.pdf?sequence=1). (Luettu 7.7.2016.)

Huhtala, Niina 2013. Verkkokiusaaminen lasten ja nuorten nettimaailman haasteena. Teoksessa Kupiainen, R. Kotilainen, S. Nikunen, K. & Suoninen, A. (toim.) Lapset nettissä. Puheenvuoroja lasten ja nuorten netin käytöstä ja riskeistä. Mediakasvatusseura, 44–54. Saatavilla [www-muodossa: http://www.mediakasvatus.fi/files/ISBN978-952-67693-3-2.pdf](http://www.mediakasvatus.fi/files/ISBN978-952-67693-3-2.pdf). (Luettu 9.8.2016.)

Husu, Petra 2014. Nuorten kiusaaminen: WhatsApp syrjäytti tekstiviestit. Yle. Saatavilla [www-muodossa: http://yle.fi/uutiset/nuorten_kiusaaminen_whatsapp_syrjaytti_tekstiviestit/7040997](http://yle.fi/uutiset/nuorten_kiusaaminen_whatsapp_syrjaytti_tekstiviestit/7040997). (Luettu 10.8.2016.)

Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä – teoreettinen katsoaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylä: yliopisto.

Höidstad, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Suomentanut Salla Korpela. Helsinki: Kirjapaja.

Kauppinen, Juha & Tamminen, Tuomo 2015a. Koulukiusaaminen siirtyi pihoilta nettiin – nyt kiusaaja seuraa kotiin asti. Helsingin Sanomat. Saatavilla [www-muodossa: http://www.hs.fi/kotimaa/a1440045854277](http://www.hs.fi/kotimaa/a1440045854277). (Luettu 21.8.2015.)

Kouluterveyskysely 2011. Saatavilla [www-muodossa: http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely](http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely). (Luettu 27.6.2016.)

Lankshear, Colin & Michele, Knobel 2010. Foreword (or, Beyond "Reify, Measure and Treat"). Teoksessa Shariff, S. & Churchill, A. (toim.) Truths and myths of cyberbullying. International perspective on stakeholder responsibility and children's safety, Vol 38. New York, NY; Peter Lang Publishing, xi-xvii.

Liikala, Ville 2015. Kiusaamisen uudet muodot 2010-luvun yläasteella. Kandidaatin tutkielma. Rovaniemi: Julkaisematon.

Lindblom-Yläne, Suvi, Pehkonen, Leila, Paavilainen, Eija & Ronkainen, Suvi 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro Oy.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2008. Välitunnilla kiusataan - opettajat kaipaavat tukea puuttumiseen. Tiedote koulukiusaamiskyselyn tuloksista. Saataville www-muodossa: <https://mll-fi.directo.fi/?x20737=2336264#>. (Luettu 30.6.2016.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2009. Miksi kertoisin kun se ei auta? Raportti nuorten kiusaamiskyselystä. Saatavilla www-muodossa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/ecf42653f69551e8efb464762d5514ac/1412165799/application/pdf/8577382/MLL%20Kiusaamiskyselyraportti%20web.pdf>. (Luettu 29.6.2016.)

Marton, Ference 1988. Phenomenography: A Research Approach to Investigating Different Understandings of Reality. Teoksessa Sherman, R. & Webb, R. (toim.) Qualitative Research in Education: Focus and Methods. Iso-Britannia: Selwood, 141–160.

Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: International Methelp.

Mäntylä, Niina, Kivelä, Jonna, Ollila, Seija & Perttola, Laura 2013. Pelastakaa koulu-kiusattu! Helsinki: KAKS - Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Oksanen, Atte & Näre, Sari 2006. Lapset pelissä. Virtuaaliviidakon ansat. Jyväskylä: Minerva.

Olweus, Dan 1992. Kiusaaminen koulussa. Suomentanut Maija Mäkelä. Helsinki: Ota-va.

Olweus, Dan 1993. Bullying at school. What we know and what we can do. Oxford: Blackwell.

Opetusministeriö 2008. Koulukiusaaminen peruskoulun yläluokilla 2000–2007. Saatavilla www-muodossa: [http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM / Julkaisu/2008/liitteet/opm07.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm07.pdf?lang=fi). (Luettu 23.6.2016.)

Perusopetuslaki 30.12.2013/1267. Luettavissa www-muodossa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

POPS, 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Helsinki: Opetushallitus.

POPS, 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla www-muodossa: http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf. (Luettu 27.6.2016.)

Pölkki, Minna 2015b. Koulukiusaaminen voi vinouttaa koko elämän – kiusatulle rakentuu vääränlainen identiteetti. Helsingin Sanomat. Saatavilla www-muodossa: <http://www.hs.fi/kotimaa/a1446996069224>. (Luettu 10.11.2015.)

Pörhölä, Maili 2008. Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä - miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaissuhteille? Teoksessa Autio, M. Eräranta, K. & Myllyniemi S. (toim.) Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisosiain neuvottelukunta: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 94–104.

Roland, Erling 2002. Bullying, depressive symptoms and suicidal thoughts. Educational Research 44 Vol. 1. Routledge Huffersfield: Charlesworth, 55–68.

Ross, Dorothea 2002. Teoksessa Sandoval, J. (toim.) Handbook of Crisis Counseling, Intervention and Prevention in the Schools. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 105–136.

Salmivalli, Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Shariff, Shaneen 2009. Confronting cyber-bullying. What schools need to know to control misconduct and avoid legal consequences. New York: Cambridge University Press.

Siivola, Jenny 2012. Hyvän mielen verkko - Fenomenografinen tutkimus yläkoululaisien käsityksistä online minuuden voimaannuttavuudesta. Pro gradu -tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Soilamo, Arto 2006. Maahanmuuttajaoppilaan osallisuus koulukiusaamisessa. Turku: Turun yliopisto.

Takizawa, Ruy, Maughan, Barbara & Arseneault 2014. Adult health outcomes of childhood bullying victimization: evidence from a five-decade longitudinal british birth cohort. The American Journal of Psychiatry 2014; 171:777-784. Saatavilla www-muodossa: <http://ajp.psychiatryonline.org/article.aspx?articleID=1863836>. (Luettu 4.8.2016.)

Tolonen, Tarja 2001. Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.

Tuomi, Jouni 2007. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Töttö, Pertti 1999. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tuollepuolen? Metodipoliittinen puheenvuoro. *Sociologia* 36 (4), 280–292.

Vandebosch, Heidi & Van Cleemput Katrien 2008. Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *Cyberpsychology and behavior*, Vol 11. Saatavilla [www-muodossa:
http://thecyberbullyingproblem.wikispaces.com/file/view/33985751.pdf](http://www-muodossa:www-muodossa:http://thecyberbullyingproblem.wikispaces.com/file/view/33985751.pdf). (Luettu 9.8.2016.)

Walrave, Michel & Heirman, Wannes 2010. Towards understanding the potential triggering features of technology. Teoksessa Shariff, S. & Churchill, A. (toim.) *Truths and myths of cyber-bullying. International perspective on stakeholder responsibility and children's safety*, Vol 38. New York, NY; Peter Lang Publishing, 27–47.

LIITE: Avoin kyselylomake

1) Oletko tyttö vai poika?

2) Millä luokka-asteella olet?

3) Tiedätkö tai tunnetko henkilöitä, joita on kiusattu

a) koulussa b) netissä c) molemmissa ?

4) Kuvaile, millaista koulukiusaaminen on.

- miten kiusataan?

- ketä kiusataan?

- miksi kiusataan?

- missä kiusataan?

5) Kerro, mitä tiedät netissä ja laitteiden välityksellä tapahtuvasta kiusaamisesta.

- miten kiusataan?

- ketä kiusataan?

- miksi kiusataan?

- missä kiusataan?

6) Jatkuuko koulussa alkanut kiusaaminen usein myös netissä?

7) Minkälaista kiusaaminen on nykyään? Tapahtuuko kiusaamista nykyisin enemmän kasvotusten vai netissä sekä laitteiden välityksellä?

8) Mitä luulet olevan syinä siihen, että netissä tapahtuva kiusaaminen on lisääntynyt viime vuosina?

9) Mainitse järjestyksessä kolme eniten käyttämäsi sosiaalisen media sivustoa/sovellusta.

10) Oletko nähnyt tai kokenut kiusaamista näissä mainitsemissasi sivustoilla/sovelluksissa?

11) Minkälaista nettikiusaamista näissä sivustoilla/sovelluksissa voisi esimerkiksi tapahtua?

12) Kuinka netissä tapahtuvaa kiusaamista voisi mielestäsi ennalta ehkäistä?

13) Miten jo alkaneeseen nettikiusaamiseen tulisi puuttua?

14) Ovatko koulusi opettajat ja omat vanhempasi mielestäsi ajan tasalla ja tietoisia sovelluksista ja sivustoista, joita nuoret käyttävät ja joissa kiusaamista tapahtuu?